ARHIVELE STATULUI
II
7608

IA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI
DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMANIA

FILIALA ARHIVELOR STATULUI

Județul BIHOR

BUCUREȘTI 1983

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI
DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

FILIALA ARHIVELOR STATULUI

Județul BIHOR

62253/1983

BUCUREȘTI, 1983

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Ş. 5(...,47).05)

Lucrarea a fost avizată de Comisia ştiinţifică pentru probleme arhivistice în şedinţa din 14 decembrie 1982.

Lucrarea a fost întocmită de

IOAN POPOVICI

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

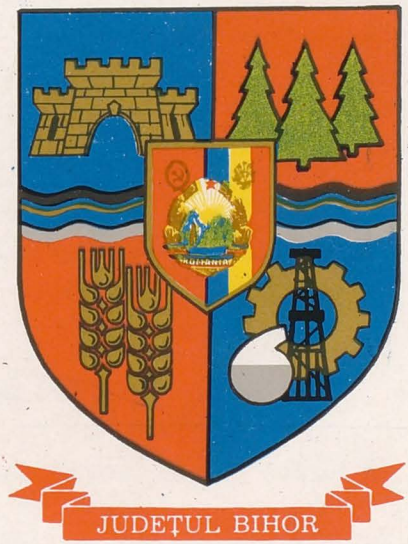

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Bihorul, crîmpei de țară românească, este situat în partea de vest a României, ocupînd locul al șaptelea ca mărime între județele patriei, avînd o suprafață de 7 535 kmp. Acest ținut, cu orientarea sa geografică de la est spre vest, care cuprinde aproape toate formele de relief întîlnite la nivelul întregii Românii : munte, deal, depresiune, cîmpie, sculptat de rețeaua hidrografică a Crișurilor și Barcăului, este leagănul unei părți din istoria patriei noastre, cu fîlfîiri de legendă și adîncimi nebănuite.

Stadiul actual al cercetării istoriei poporului român ne permite să cunoaștem că acest colț de țară a fost locuit încă din perioada cînd omul parcurgea, fizic și spiritual, etapele desprinderii sale din starea de primitivitate. Astfel, primele dovezi ale

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

existenței omului în Bihor aparțin epocii paleolitice (cca. 50 000-35 000 î.e.n.) și au fost descoperite în cîteva peșteri aflate în Defileul Crișului Repede din zona Vadu Crișului.

Străbătînd mileniile, locuitorii meleagurilor bihorene ne-au transmis urme materiale ale dăinuirii lor aici, ale preocupărilor, culturii și civilizației lor. Din îndepărtatul neolitic ne-au lăsat moștenire frumoase vase de lut, din care se remarcă vasele pictate și figurinele antropomorfe de lut ars, precum și primele obiecte confecționate din cupru și aur descoperite la Rîpa, Suplacu de Barcău, Oradea, Gepiș și Tarcea. Din epoca bronzului marile cetăți de la Sălacea și Otomani, templul de la Sălacea, marele număr de depozite de bronz (Tăuteu, Galoșpetreu, Sălard, Oradea, Biharea și Mișca), ustensilele unor ateliere de turnătorie (Sîntion, Oradea și Oșorhei) și tezaurele de aur descoperite la Oradea și Hodiș. Din epoca fierului vase mari bitronconice cu proeminențe, străchini cu buza răsfrîntă spre interior și vase — borcan cu pereți drepți ornamentați cu brîuri alveolate sau crestate și cu butoni. Acest vas va evolua apoi spre vasul borcan — dacic de epocă arhaică, clasică și de epocă romană.

Descoperirile arheologice dovedesc intensa participare a dacilor de pe teritoriul Bihorului la istoria Daciei în vremea lui Burebista, a urmașilor săi și a lui Decebal. Locuind la șes, în așezări bogate (Oradea-Salca, Salonta, Girișu de Criș, Tășad, Tarcea, Marca și Biharea), dacii din Bihor au ridicat în vremea lui Burebista cetăți pe munți greu accesibili, în zonele piemontane ale munților Pădurea Craiului și Muntele Șes, pe Crișul Repede și Barcău în care au luptat pentru neatîrnare sub conducerea regelui erou Decebal. Dacă cetățile sînt într-un fel măsura priceperii și dîrzeniei militare a dacilor, numeroasele tezaure ilustrează gradul lor de civilizație. În așezările lor de la Oradea, Berindia, Cadea, Drăgești, Tășad, Tarcea, Săcălășău Nou, Agriș, Almaș, Chereluș, Feniș, Șilindia, Sînicolau Român, Vaida, Marca și altele din Crișana s-au descoperit numeroase tezaure monetare, podoabe de argint — brățări, coliere, colane și fibule.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

JUDEȚUL BIHOR

LEGENDĂ

- Municipiu reședință de județ
- Oraș
- Comună
- Frontieră de stat
- Limită de județ
- Limită de comună
- Teritoriul municipiului și orașelor
- Teritoriul comunelor suburbane

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

După cucerirea romană ținutul crișan nu va intra în componența Daciei romane. Cu toate acestea, legăturile economice și culturale cu lumea romană, cu daco-romanii din Dacia romană se vor intensifica pe căile firești ale drumurilor de veacuri dintre comunitățile din părțile apusene ale Daciei, Crișurilor, Barcăului și culmile vestice ale Munților Apuseni. Produse romane — terra sigilata, piese de îmbrăcăminte sau podoabe de bronz și numeroasele tezaure de monede romane dscoperite pe întreg cuprinsul Crișanei, stau mărturie participării dacilor liberi din Bihor la viața economică și culturală a romanității de la Dunăre, Carpați și Marea Neagră, romanizării lor în cadrul larg al lumii rurale daco-romane.

Circulația monetară neîntreruptă și fibulele romane din secolul IV e. n. atestă și menținerea legăturilor cu Imperiul roman — bizantin. În numeroasele așezări din Bihor (Biharea, Girișu de Criș, Oradea și Rîpa), în care viața s-a desfășurat neîntrerupt din epoca geto-dacă și pînă în zorii evului mediu, descoperirile dacice și daco-romane sînt continuate de cele românești. În Bihor comunitățile românești din secolele VII—XI nu numai că vor dăinui în timpul migrațiilor, dar prin puterea lor economică, prin viața socială și culturală proprie vor edifica și voievodatul lui Menumorut ce-și avea centrul în cetatea de la Biharea. Pomenit pentru prima dată în Gesta Hungarorum, scrisă de Anonymus, notarul-secretar al regelui Bela al II-lea sau al III-lea al Ungariei, care ne-a transmis informații interesante cu privire la situația politică a Transilvaniei de la sfîrșitul secolului al IX-lea și începutul secolului al X-lea, voievodatul lui Menumorut era o țară întinsă, care cuprindea întreaga Crișană, adică teritoriul viitoarelor județe Arad, Bihor, Sătmar și Sălaj. În urma luptelor grele purtate în diferite locuri, apoi în jurul cetăților Sătmar și Biharea — cum relatează Anonymus — s-a ajuns la o înțelegere între voievodul Menumorut și ducele Arpad.

În pofida împotrivirii populației românești, în a doua jumătate a secolului al XI-lea și în veacul următor regii arpadieni și nobilimea maghiară din jurul lor și-au întins treptat dominația asupra unor părți ale Transilvaniei. Ca urmare, peste instituțiile

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

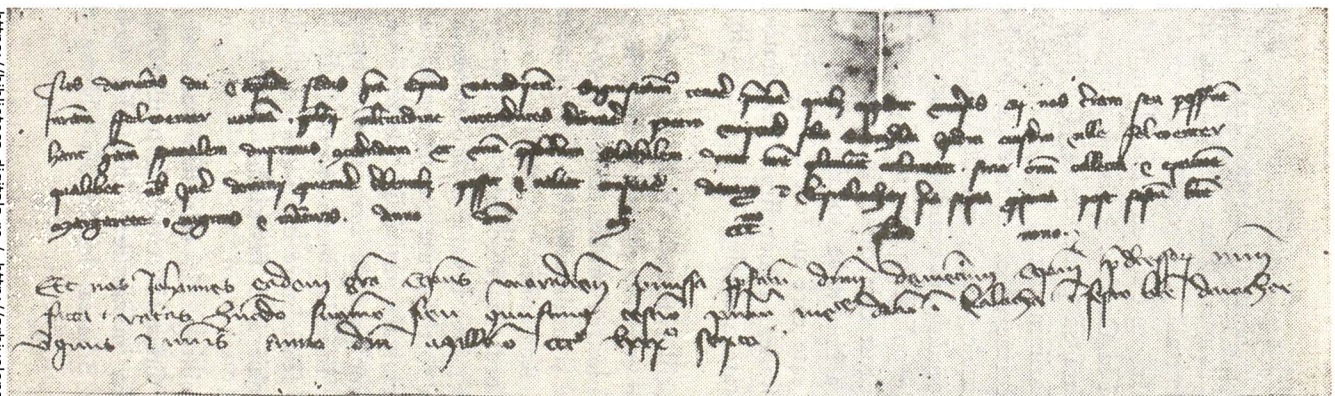

1349 iulie 15, Oradea. Demetrius, episcop al Oradiei, încuviinţează voievodului Petru din Vintera să ţină un preot român pe care îl scuteşte de dări şi alte obilgaţii.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

vechi românești (districte și cnezate) au fost suprapuse altele noi, comitatele. Cea mai veche mențiune documentară a instituției comitatului este cea a Bihorului la anul 1111 (Saul comite de Bihor), cuprinzînd partea centrală a vechiului voievodat din secolul al X-lea, condus de Menumorut, cu centrul mai întîi în cetatea Biharea, iar mai apoi la Oradea. A fost nevoie de un secol pentru ca regalitatea maghiară să poată organiza primul comitat, deoarece mai întîi maghiarii în veacul X trăiau încă în triburi și nu cunoșteau asemenea forme de organizare, iar în al doilea rînd din cauza rezistenței formelor autohtone de organizare, în obști. Pe măsură ce relațiile feudale pătrund și slăbesc vechile relații, se introduc și instituțiile politico-administrative corespunzătoare. Teritoriile bihorene au fost cele dintîi în care s-au format relațiile feudale, unde ofensiva împotriva obștiilor sătești a fost mai puternică, fiind cotropite sate care au fost dăruite apoi bisericii. Și tot în aceste părți, la Oradea, a luat ființă cea dintîi episcopie catolică în a doua jumătate a secolului al XI-lea, promotoare a relațiilor feudale.

Pătrunderea relațiilor feudale în Bihor reiese și din Registrul de la Oradea care, în cele 389 procese-verbale de judecăți din anii 1208—1235, atestă folosirea probei fierului roșu în judecarea unor cauze de proprietate și amintește una din primele răscoale țărănești de pe teritoriul României.

Începuturile de organizare social-politică și administrativă au fost grav afectate de marea invazie tătaro-mongolă din anul 1241. Cu această ocazie au fost distruse bunuri materiale și așezări omenești, au fost dezorganizate instituții și așezăminte, a pierit sau a fost dusă în robie mulțime de oameni. Cu toate urmările unui asemenea eveniment, invazia tătaro-mongolă din 1241 a lovit și a frînat procesul de feudalizare din Bihor, slăbind pentru un moment dominația maghiară și favorizînd, astfel, consolidarea elementului autohton.

Documentele amintesc din cele mai vechi timpuri toponime românești în părțile Crișanei. Astfel, în anul 1075, în donația lui Geza al II-lea pentru mănăstirea Gran din Cehoslovacia, este amintită, alături de Biharea, localitatea Chistag din Bihor care,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

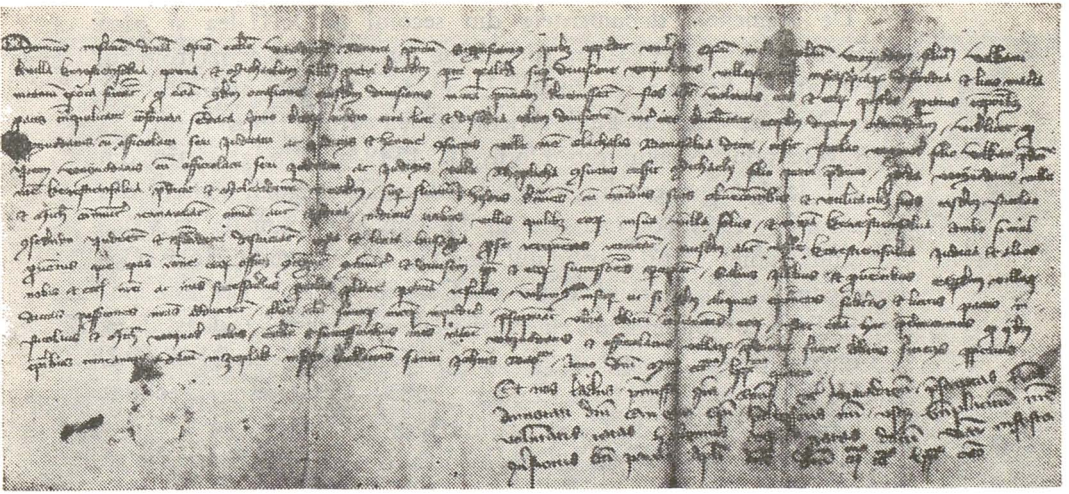

1374 august 29, Suplacu de Tinca. Dominic, episcopul Orăzii, împarte voievodatele satelor Keresztényfalva, Toplicha şi Bonafalva (azi dispărute), din comitatul Bihor, între voievodul Nicolae, fiul lui Volcan, şi voievodul Mihai, fiul lui Petru.

pînă în secolul nostru, a fost şi este locuită în majoritate de români. La aceasta se adaugă toponimele şi omonimele româneşti cuprinse în Registrul de la Oradea (1208—1235). Toponimele din Crişana au păstrat şi amintirea vechilor instituţii româneşti. Astfel, satul Vaida este atestat la 1285 sub denumirea de Waivada, iar la 1291 sub cea de Voyada. În nord-vestul comitatului este atestat, la 1291, satul Kenez, care poartă astăzi numele Voievozi (comuna Şimian). Satul Voivozi (comuna Popeşti), cu toate că este atestat la 1406, urmele arheologice dovedesc că era locuit încă din veacurile XI—XIII. O altă aşezare, dispărută astăzi, pe teritoriul R.P.Ungare, dar care era odinioară pe teritoriul comitatului Bihor, a fost Quenes, atestată la 1220, cunoscînd apoi forma Kynys (1279), avînd acum şi un „Marcellum sacerdotem", un stăpîn Serefil comes şi o biserică cu hramul Sf. Nicolae, iar la 1291 atestată sub denumirea Kenes. Aici au stăpînit pînă pe la 1409 familiile de cnezi Neştean şi Tulcan, după care satul a ajuns în posesia familiei Csaky de Cheresig.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

De asemenea documentele din secolul al XIII-lea și pînă tîrziu în secolul al XVII-lea, pomenesc numeroși voievozi români, voievodate și districte românești. Astfel, la 1274 este amintit voievodul Nicolae fiul lui Paul (Nicolaus Waywoda filius Pauli), la 1326 voievodul Neagul din Hodiș, la 1349 voievodul Petru din Vintere, la 1363 voievodul Ioan din Beiuș și voievozii români din Remetea, la 1366 voievodatele lui Tihomir și Maxim de pe valea Gepișului, voievodatul Borodului condus de voievodul Ioan Comorzovan (1392) și voievodatul de Cărăndeni. La 1374 este pomenit districtul Suplacului cu nouă sate românești și doar două sate ungurești, apoi voievozii Nicolae și Mihai în părțile Hodișului. În timpul episcopului Ioan Zudar (1383—1395) este înnobilat Gheorghe, voievodul de Gepiș, căruia i se dăruiește și un sat, iar la 1411 dania este reîntărită de Andrea Scolari lui Gheorghe și fraților săi Luca și Petru. În anul 1393 posesiunea Lok cuprindea șase sate românești, iar la 1444 este pomenit districtul românesc al Beiușului. Potrivit unei conscrieri de la începutul secolului al XV-lea, domeniul cetății Șinteu cuprindea 63 de localități, din care 52 erau românești, abia 10 ungurești și o localitate (Borod) avea populație mixtă. Conscrierea de la 1552 și registrele de dijmă din anii 1581—1582 atestă o mulțime de sate românești, voievozi, cnezi și juzi români pe întreg cuprinsul Bihorului. La începutul secolului al XVII-lea, cu ocazia punerii în stăpînire a lui Gavrilaș Movilă asupra domeniului Șinteului, sînt menționați voievozii din Țețchea, Chistag, Aștileu de Sus și Peștere. De asemenea, în Bihor, alături de voievozii și cnezii români, documentele amintesc și crainici. Primul crainic este consemnat în anul 1442 în districtul Beiușului, iar mai tîrziu, la 1582, în registrele de dijmă ale domeniului Cetății Oradea sînt menționate trei crăinicii în districtul Beiușului (ale lui Petru Banda, Matei Frise și Nicolae Groza), unul în ținutul Beliului (al lui Ștefan Corna) și patru în pertinențele românești ale Suplacului, Cărandului, Cărășăului și Rogozului.

Deosebit de semnificativ este și faptul că în secolul al XVIII-lea, cu ocazia unor procese pentru trasarea hotarelor între marile latifundii ale statului și ale Capitlului și Episcopiei ro-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

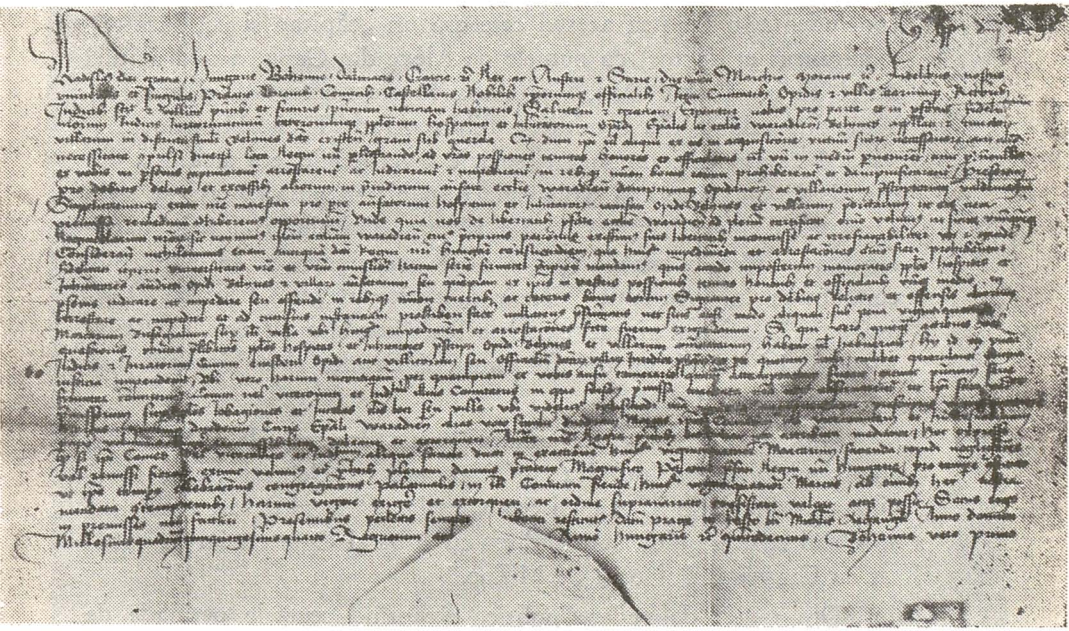

1454 septembrie 20, Praga. Diplomă emisă de regele Ladislau al Ungariei, prin care confirmă privilegiile locuitorilor din tîrgul Beiuş şi pertinenţele sale.

mano-catolice din Oradea, inginerii topografi au folosit în hărţile lor toponimia străveche românească din teren şi nu cea artificială străină, impusă. Cauza era clară, prevenirea atacării şi schimbării hotărîrilor înaltelor foruri judecătoreşti. Stau mărturie acestei afirmaţii hărţile întocmite de inginerii topografi ai fiscului regal.

Începînd cu secolul al XIII-lea are loc un proces continuu de aservire a maselor ţărăneşti de către regalitatea şi nobilimea maghiară şi biserica catolică. Numeroase documente atestă deposedarea ţăranilor de pămînt şi transformarea lor în iobagi. Aservirea locuitorilor satelor din Bihor nu se va face însă fără a se întîmpina o dîrză rezistenţă. Astfel, lupta împotriva obligaţiilor faţă de stat, nobilime şi biserică, a aservirii feudale şi a silniciilor va îmbrăca forme diferite, dintre care haiducia va cunoaşte un drum ascendent, ca organizare, participare şi arie de activitate. Exemplul cetei de haiduci amintită în documente în anul 1386 este

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

concludent. În fruntea acestei cete era un „căpitan și conducător" (capitaneus et ductor) cu numele de Alexe din Gepiș, avînd alături de el pe un anume Dan. Ceata era foarte numeroasă și era formată din haiduci din comitatele Bihor, Arad, Timiș, Hunedoara și Alba. În privința componenței sociale și naționale, era alcătuită din țărani, iobagi, cnezi și voievozi, români, maghiari, sași și sîrbi deopotrivă. Asupririi feudale i-a răspuns țărănimea și prin participarea masivă la marile răscoale ale evului mediu. În 1514, sub conducerea lui Laurențiu Mészáros, căpitanul lui Gheorghe Doja, oștile țărănești au atacat castelele nobililor din Bihor : Cheresig, Săcueni și Tileagd, au dat foc orașului Oradea și au început asediul fortificațiilor.

Din punct de vedere administrativ, în secolele XV—XVI, comitatul Bihor se întindea pînă la nord de Debrețin și se învecina cu comitatele Sătmar și Szabolcs la nord, spre vest cu Békés, spre sud cu Zărandul, spre sud-est cu Alba și Cojocna iar la nord-est cu Crasna și Solnocul de Mijloc.

Din punct de vedere politic, exceptînd scurtele perioade de stăpînire vremelnică ale habsburgilor (1551—1556 și 1598—1606), Bihorul a făcut parte din Principatul Transilvaniei pînă la anul 1660, cînd va fi transformat în pașalîc turcesc în cea mai mare parte. În anul 1598 turcii asediază, fără succes, cetatea Oradei. Insuccesul turcilor se datorește, pe lîngă alte cauze, și ajutorului de 1500 de ostași sub conducerea lui Aga Lecca, trimis de Mihai Viteazul. În urma ajutorului acordat orădenilor de Mihai Viteazul a ajuns în posesia cetății Oradea și tunul care, pe la 1632, figura încă în inventarul armamentului din cetate sub numele de „Micul Șoim", precizîndu-se în inventarul făcut la această dată că este „tunul lui Mihai Vodă" și că are calibrul de 5 funți.

Cucerirea cetății Oradiei, în luna august 1660 de către turci, a adus după sine înființarea pașalîcului de Oradea, care cuprindea teritoriul Bihorului, cu excepția părților nordice din jurul cetăților Săcueni și Debrețin, care rămîneau în continuare în cadrul Principatului Transilvaniei. Pașalîcul de Oradea a fost divizat în patru sandgeacuri : Șinteu, Sîniob, Pomezău și Beiuș.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

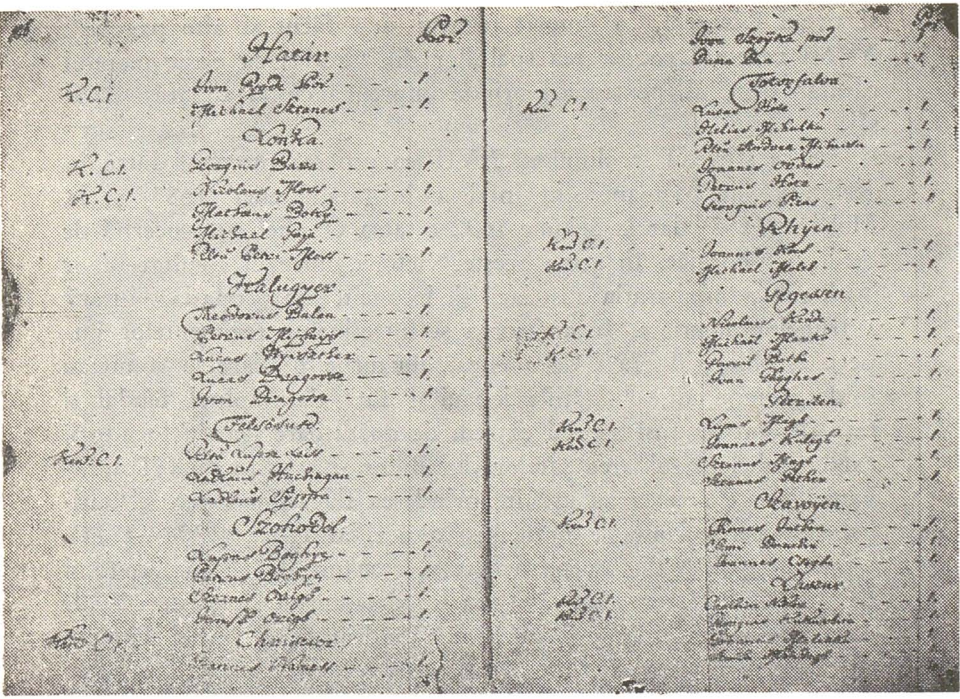

1581. Registru de perceperea dijmelor de către cetatea Oradiei, care consemnează existența îndelungată în Bihor a instituției românești a cnezilor.

Odată cu ocuparea teritoriului Bihorului de către trupele otomane va avea loc înăsprirea exploatării feudale. Masele populare de la orașe și sate, pe lîngă obligațiile față de nobili, principat și cetăți, trebuiau să contribuie la plata numeroaselor dări către turci, să facă față numeroaselor jafuri și silnicii comise de aceștia. Acest lucru a determinat izbucnirea unei puternice răscoale conduse de iobagul Ștefan Roman din Țileagd și Gheorghe din Ciurila. Cu toate că, după aproape un an, a fost înfrîntă iar căpeteniile ucise, răscoala reizbucnește în nordul județului (1659—1660). De asemenea, în luna mai 1671, este consemnată o mișcare de mare amploare condusă de haiducul Petre Faur, în zona Băiței, care în iarna anului 1670—1671 a atacat și devastat în afară de Băița

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

și tîrgul Cîmpeni, „a omorît oameni și a făcut și alte pagube". A fost necesară cooperarea spahiilor din Oradea cu oștile marelui căpitan de Cluj, pentru a-l prinde împreună cu 11 tovarăși de-ai săi.

Spre sfîrșitul secolului al XVII-lea puterea otomană intră în declin. Oștile otomane sînt înfrînte în fața Vienei (1683) și la Mohács (1687), iar la 5 iunie 1692 cetatea Oradiei este cucerită de oștile habsburgice. În urma acestei victorii, întregul comitat Bihor intră sub administrația austriacă și, implicit, sub ocupația militară a trupelor austriece. Încartiruirea și întreținerea regimentelor imperiale, obligațiile față de acestea, abuzurile pe care le comiteau soldații imperiali, obligațiile iobagilor față de stăpînul feudal și față de stat au fost sarcini extrem de apăsătoare pentru locuitori, care au dus la ruinarea satelor din Bihor și din întreaga Transilvanie. Toate acestea au grăbit aprinderea flăcărilor răscoalei antihabsburgice conduse de Francisc Rákóczi al II-lea (1703—1711). La această răscoală au participat și românii din Bihor, conduși de colonelul Marcu Hațeganu, cu un detașament de peste 300 de oameni, sau alți căpitani ca Ștefan Sudrigean și Mihai Fînățan cu cetele lor.

Striviți de greutatea sarcinilor, românii din o serie de posesiuni, conștienți și de vechile privilegii pe care le-au avut strămoșii lor, au ales calea nesupunerii și rezistenței, a petițiilor la curte și la dieta din Bratislava, a rezistenței armate și a emigrării în comitatele vecine. Aceste frămîntări ale secolului al XVIII-lea au culminat cu răscoala condusă de Horea, Cloșca și Crișan (1784), care a avut un puternic ecou în Bihor, în părțile Salontei, Vașcăului și în zona Remeți-Lorău-Panoare.

Din punct de vedere administativ, în cursul secolului al XVIII-lea organizarea comitatului s-a menținut aproape neschimbată pînă la reformele lui Iosif al II-lea. În această perioadă comitatul Bihor avea un oraș liber regesc, 464 tîrguri și localități, fiind împărțit în patru și apoi în cinci plăși (processus). În urma reformelor administrative inițiate de Iosif al II-lea se desființează comitatele, locul lor fiind luat de districtele administrative. Pe teritoriul Bihorului a fost înființat un district administrativ

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

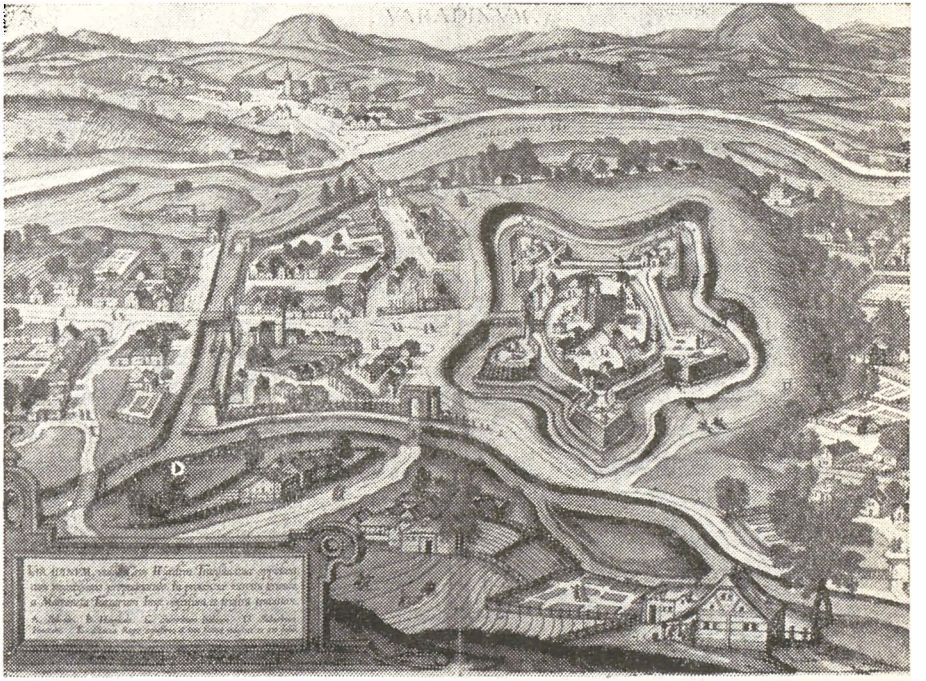

Cetatea şi oraşul Oradea în anul 1598.

cu centrul la Oradea, care cuprindea şi unele teritorii din afara fostului comitat. La începutul anului 1790, după revocarea reformelor lui Iosif al II-lea, se revine la vechea organizare a comitatului cu cinci plăşi, menţinîndu-se sub această formă pînă în anul 1849, cînd din nou se desfiinţează comitatul, luînd fiinţă două circumscripţii administrative la Oradea şi Debreţin, divizate în mai multe cercuri. În primăvara anului 1861 organizarea teritorială revine la vechea formă din anul 1848, care se va menţine, cu unele reorganizări şi îmbunătăţiri, pînă în anul 1918 cînd, în urma desăvîrşirii formării statului naţional român, locul comitatelor va fi preluat de judeţe.

În secolul al XIX-lea, evenimentul care a relevat în toată plenitudinea aspiraţiile seculare ale poporului român spre unitate,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

eliberare națională și progres social, a fost Revoluția română de la 1848—1849, la desfășurarea căreia și bihorenii au adus un aport substanțial. Astfel, la Oradea, începînd din primăvara anului 1848, au loc adunări populare pentru „libertate, egalitate și fraternitate", țăranii din satele bihorene pretind „aproape în unanimitate ca, în conformitate cu principiul egalității, să se împartă între ei pămînturile moșierilor", iar fruntașii intelectualității românești, alături de cei din întreaga Transilvanie, întocmesc memorii și petiții către Curtea de la Viena, solicitînd satisfacerea revendicărilor românilor din monarhie. În pofida măsurilor de restricție luate de forțele ostile revoluției române, armata lui Avram Iancu din Munții Apuseni va fi aprovizionată cu alimente și muniții de către locuitorii satelor Călugări, Cîmp, Criștior, Fînațe, Sohodolul de Vașcău, Topa de Jos etc.

După înfrîngerea revoluției din 1848—1849, efervescența revoluționară va continua să persiste în rîndul maselor populare. În anul 1850 comisarul districtual din Oradea arăta că propaganda revoluționară n-a încetat, aceasta găsindu-și credit mai ales în rîndurile țărănimii. De aceea, în anul 1851, autoritățile ordonau organelor polițienești „să se supravegheze cu atenție populația românească și legăturile cu conducătorii revoltei populare din munți precum și orice mișcări suspecte, deoarece... românii, după o îndelungată pregătire, sînt gata de revoltă generală împotriva guvernului..."

Vestea înfăptuirii Unirii Principatelor, la 24 ianuarie 1859, a produs un larg ecou în rîndul populației românești din Bihor. Indiferent de categoria socială de care aparținea, masele populare și-au exprimat bucuria față de marea înfăptuire a fraților de peste Carpați, dar și nădejdea într-un viitor comun, nu prea îndepărtat. Ecoul unirii din 1859 se va reflecta și în avîntul pe care îl va lua mișcarea românească din Bihor pentru introducerea și folosirea limbii române ca limbă oficială. În anii 1861—1862 au fost înaintate autorităților memoriile intelectualilor și populației românești din plășile Beiuș, Aleșd și Vașcău, unde a și fost introdusă limba română în administrația locală.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

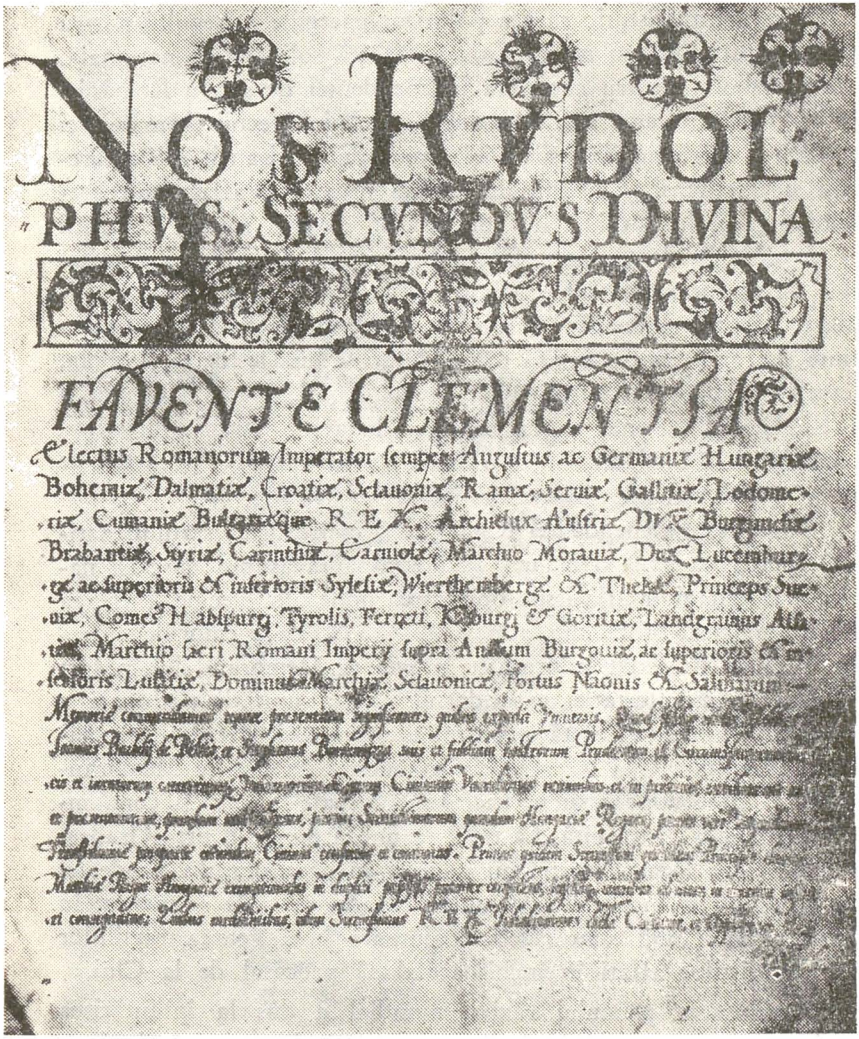
NOS RVDOL
PHVS SECVNDVS DIVINA
FAVENTE CLEMENTIA
Electus Romanorum Imperator semper Augustus ac Germaniæ Hungariæ
Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ, Ramæ, Seruiæ, Galliciæ, Lodome-
riæ, Cumaniæ Bulgariæque R E X, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ
Brabantiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ, Marchio Moraviæ, Dux Luceburg
gæ ac superioris & inferioris Sylesiæ, Wirtembergæ & Thecke, Princeps Sue-
uiæ, Comes Habspurg, Tyrolis, Ferreti, Kyburg & Goritiæ, Landgrauius Alsa-
tiæ, Marchio sacri Romani Imperij supra Anasum Burgouiæ, ac superioris & in-
feioris Lusatiæ, Dominus Marchiæ Sclauonicæ, Portus Naonis & Salinarum

1600 martie 21, Praga. Diplomă emisă de Rudolf al II-lea, împărat al Austriei, prin care confirmă privilegiile oraşului Oradea acordate de predecesorii săi.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Evenimentul istoric care a polarizat energiile întregului nostru popor, constituind un moment de puternică solidaritate națională, a fost războiul pentru cucerirea independenței de stat a României (1877—1878). Acesta n-a fost numai războiul vechii Românii, ci totodată și războiul Transilvaniei, Banatului, Crișanei, Maramureșului și Bucovinei. Românii din aceste provincii, aflate sub vremelnică stăpînire străină, au sprijinit, în diverse forme, pe frații lor de dincolo de Carpați. Din Bihor, după desființarea comitetelor de ajutorare de către Ministerul de Interne, persoane particulare, bărbați și femei, au colectat bani, medicamente, îmbrăcăminte și scamă pentru ostașii răniți. Numele lui Desideriu Borbola, Veturiei Roman, Herminei Ignat, Irinei Antal, Elenei Hornoiu și al lui Gavril Cosma, a numeroșilor donatori, țărani, meseriași, comercianți și intelectuali vor rămîne veșnic înscrise în cartea de aur a istoriei patriei.

Cucerirea independenței României și constituirea statului național român va avea o influență determinantă asupra mișcării naționale a românilor aflați sub oprimarea imperiilor vecine. Întreaga mișcare memorandistă din anii 1882—1894, cu memoriile și replicile ce au precedat și pregătit înaintarea Memorandului, a fost o grăitoare manifestație a solidarității și a unității naționale a poporului român. Această mișcare a cuprins și populația românească din Bihor. Au loc acțiuni de solidaritate atît cu Memorandul cît și cu conducătorii politici împrocesuați la Cluj și condamnați la ani grei de temniță. La trecerea unora dintre ei prin Oradea, în drum spre Viena, aceștia au poposit în gara orașului, unde au fost aclamați și încurajați de mulțimea adunată. De asemenea, în cursul anului 1895 s-au colectat ajutoare în favoarea familiilor memorandiștilor aflați în închisoare după procesul de la Cluj.

Declanșarea primului război mondial a dus la înrăutățirea considerabilă a situației românilor din provinciile românești aflate sub stăpînirea străină. Cu toate acestea, în rîndul populației românești din Bihor exista credința că nu peste mult timp „...teritoriile locuite de românii din Ungaria vor trece sub autoritatea României", că în mijlocul țărănimii române „a fost trezită credința survenită dintr-un izvor enigmatic, care pînă acum nu s-a putut

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

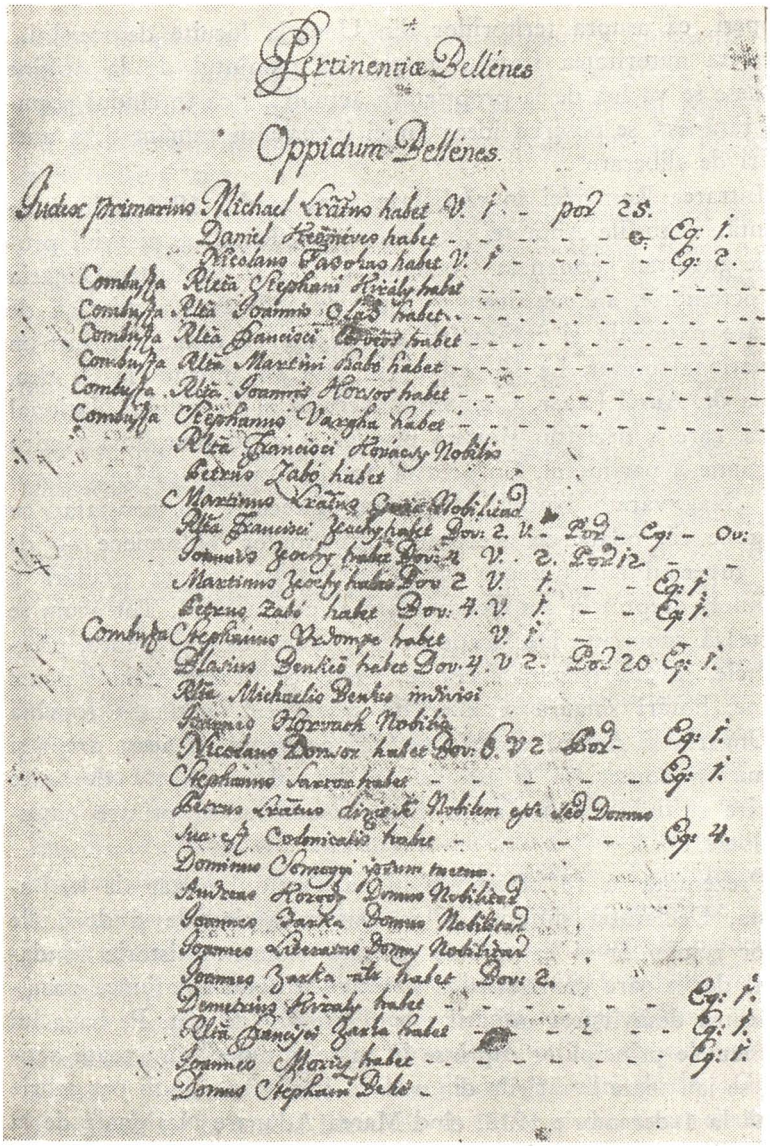

Pertinentiæ Bellenes

Oppidum Bellenes.

Judex primarius Michael Kratino habet V. 1 - - - - pod 28.
Daniel Kreznieveo habet - - - - - - - Eq: 1.
Nicolaus Jacobus habet V. 1 - - - - - - Eq: 2.
Combusta Rleã Stephani Kiraly habet - - - - - - - - - - -
Combusta Rleã Joannis Csaß habet - - - - - - - - - - - -
Combusta Rleã Francisci Horvat habet - - - - - - - - - - -
Combusta Rleã Martini Zabo habet - - - - - - - - - - - -
Combusta Rleã Joannis Horvat habet - - - - - - - - - - -
Combusta Stephanus Vargha habet - - - - - - - - - - - -
Rleã Francisci Horvat Nobilis
Petrus Zabo habet
Martinus Kratino Ques Nobilitat
Rleã Francisci Zeachy habet Dov: 2. V: - Pod - Eq: - Ov:
Jodocus Jeorky habet Dov: 2 V. 2. Pod 12 - -
Martinus Jeorky habet Dov 2 V. 1. - - Eq: 1.
Petrus Zabo habet Dov. 4. V. 1. - - Eq: 1.
Combusta Stephanus Vedmpe habet V. 1. -
Blasius Benkö habet Dov. 4. V 2. Pod 20 Eq: 1.
Rleã Michaelis Benke indivisi
Joannes Horvath Nobilis
Nicolaus Domsor habet Dov: 6. V 2 Pod - Eq: 1.
Stephanus Saxon habet - - - - - - Eq: 1.
Petrus Kratino dicitur Nobilem esse sed Domus
sua ad Codronicello habet - - - - - Eq: 4.
Dominus Sonnagi jadem tuenus.
Andreas Horvat Domus Nobilitat
Joannes Zaska Domus Nobilitat
Joannes Literatus Domus Nobilitat
Joannes Zaska ille habet Dov: 2. - - - - - - - - - - - -
Demetrius Kiraly habet - - - - - - - - - - - - - Eq: 1.
Rleã Francisci Zeaka habet - - - - - - - - - - - - Eq: 1.
Joannes Maxin habet - - - - - - - - - - - - - - Eq: 1.
Domus Stephani Zabo -

1600. Urbariul domeniului Beiuş.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

descoperi, că asupra teritoriilor din Ungaria locuite de români... va înceta autoritatea statului ungar, că pămîntul da la origine românesc se va lua de la proprietarii actuali...", că în rîndul populaţiei ţărăneşti se observa ideea „unei intervenţii româneşti, a unei mişcări de eliberare".

Intrarea României în război în vara anului 1916 alături de Antantă, victoriile Antantei pe frontul occidental, armistiţiul propus de guvernul german la 4 octombrie 1918 şi de Austro-Ungaria la 7 octombrie, au constituit prilejuri de activizare a mişcării de eliberare naţională şi înfăptuirii unirii tuturor românilor într-un stat naţional unitar. La 12 octombrie 1918 s-a întrunit la Oradea, în casa dr. Aurel Lazăr, Comitetul Executiv al Partidului Naţional Român care a dezbătut situaţia politică şi a adoptat linia tactică de acţiune a partidului. Cu această ocazie, aşa cum sublinia ziarul local „Nagyváradi Napló", Comitetul Executiv „a constatat cu satisfacţie că, odată cu acceptarea principiilor Wilsoniene — de către guvernul austro-ungar — se va realiza dorinţa seculară a românilor, dreptul la autodeterminare al popoarelor". Tot acum se redactează cunoscuta Declaraţie de la Oradea, care prevedea, printre altele, că „Pe temeiul dreptului firesc, că fiecare naţiune poate dispune, hotărî singură şi liber de soarta ei", naţiunea română din Ungaria şi Ardeal doreşte să facă acum uz de acest drept şi reclamă în consecinţă şi pentru ea dreptul, ca liberă de orice înrîurire străină „să hotărască singură aşezarea ei printre naţiunile libere..."

Prezentată la 18 octombrie în parlamentul ungar de la Budapesta, Declaraţia sintetiza şi reprezenta aspiraţiile şi dorinţele tuturor românilor şi ea trebuie socotită momentul istoric fundamental de valoare programatică şi practică pentru naţiunea română, pentru desăvîrşirea unităţii sale politice şi de stat. Pe baza lui şi în numele principiilor cuprinse în ea se vor desfăşura toate acţiunile, se iau toate hotărîrile din a doua jumătate a lunii octombrie şi pînă la 1 decembrie 1918, cînd Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia proclamă unirea Transilvaniei cu România.

După anii furtunoşi ai războiului şi ai avîntului revoluţionar, prin uriaşe sforţări, România a depăşit faza ruinei şi dezorganizării

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

trecînd în perioada unei prosperităţi temporare, cunoscută în istorie sub denumirea pe perioada stabilizării vremelnice şi parţiale a capitalismului. Creşterea producţiei şi a profitului capitaliştilor şi-a găsit însă principalul izvor în exploatarea maselor muncitoare de la oraşe şi sate.

Făurirea Partidului Comunist Român, ca detaşament de avangardă al clasei muncitoare, a constituit chezăşia ridicării pe o treaptă nouă, superioară a mişcării revoluţionare din România, a dat un nou avînt luptelor politice şi sociale ale maselor populare. În Bihor, activitatea desfăşurată de P.C.R., de organizare a clasei muncitoare, este tot mai des amintită în documentele vremii : „... în Oradea a început o activitate susţinută în scopul reorganizării comunismului, înfiinţîndu-se nuclee de fabrici şi ateliere..." ; „intensificarea mişcării comuniste" ; „instruirea conducătorilor de celule" ş.a. Ca urmare a chemărilor lansate de P.C.R., conform statisticilor oficiale, în perioada anilor 1921—1924, au fost declanşate 2971 conflicte de muncă, cîteva sute dintre ele fiind transformate în greve.

În condiţiile deosebit de grele ale ilegalităţii, începînd cu anul 1924, P.C.R. a căutat forme şi metode adecvate pentru continuarea activităţii sale, pentru a conduce clasa muncitoare spre cucerirea revendicărilor economice şi politice. Ca urmare a unei activităţi intense, în anii 1924—1928, în Bihor se răspîndesc „manifeste comuniste", au loc întruniri ale sindicatelor muncitoreşti şi greve ale muncitorilor de la principalele fabrici şi întreprinderi. În perioada crizei economice, cu ocazia marilor bătălii de clasă ale proletariatului, care vor culmina cu eroicele lupte ale muncitorilor petrolişti şi ceferişti din ianuarie-februarie 1933, proletariatul orădean se va afla în primele rînduri ale acestor lupte. Presa orădeană recunoştea că „agitaţiile din Oradea au luat proporţii înspăimîntătoare". Solidarizîndu-se cu muncitorii grevişti de la „Griviţa", muncitorii de la Uzina Electrică au întrerupt curentul electric, iar muncitorii de la 30 întreprinderi au oprit lucrul, s-au îndreptat spre centrul oraşului şi au protestat energic împotriva represiunilor de la „Griviţa", a arestării şi întemniţării militanţilor revoluţionari.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

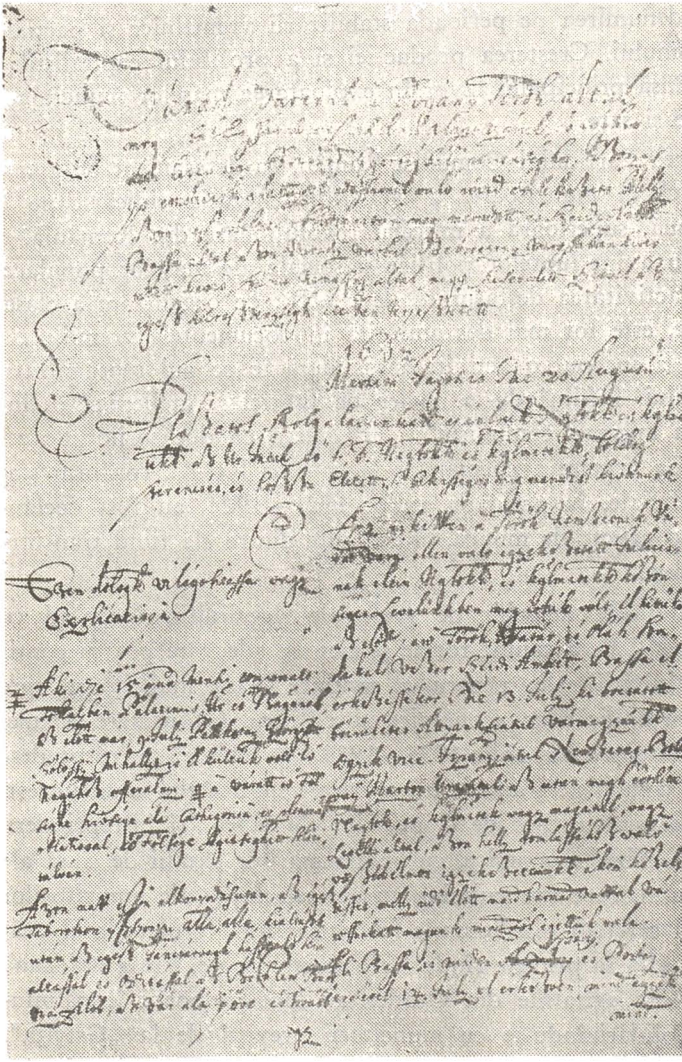

1660 august 13, Oradea. Scrisoarea orădenilor rămaşi în viaţă, refugiaţi la Debreţin, referitoare la asediul cetăţii din Oradea de către turci.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Creşterea pe plan intern a pericolului fascist, iar pe plan extern a tendinţelor revanşarde şi revizioniste ale Germaniei şi ale acoliţilor ei, au ridicat în faţa maselor largi problema organizării unei riposte comune şi hotărîte. În aceste împrejurări, Partidul Comunist Român, exprimînd interesele maselor largi, a militat activ pentru unirea tuturor forţelor democratice şi patriotice ale poporului pentru apărarea integrităţii teritoriale, a independenţei şi suveranităţii naţionale. Astfel, ca în toată ţara, şi în Bihor au loc mari adunări populare, manifestaţii şi demonstraţii împotriva fascismului, a revizionismului, a pregătirii războiului hitlerist, pentru apărarea integrităţii teritoriale şi a independenţei patriei. Muncitori, ţărani, învăţători, profesori, militari în rezervă, comercianţi, preoţi, tineri şi vîrstnici au demonstrat sub lozincile „Vrem pace !", „Vrem respectarea tratatelor !", Bihorul este românesc şi aşa va rămîne în veci !", Jos duşmanii ţării !", „Trăiască România Mare!" ş.a. În ziua de 14 februarie 1937, cu ocazia întrunirii Secţiei Bihor a Madosz-ului, delegaţii, adresîndu-se populaţiei maghiare, solicitau ca „să nu se lase seduse de propaganda revizionistă şi să lupte contra tendinţelor revizioniste ...Nu ne trebuie revizionism ! Vrem să muncim în pace în România ! Nu vrem să suferim în ţara lui Horthy ! Vrem pace şi pîine !"

Cu toate eforturile făcute de masele populare, de Partidul Comunist Român şi celelalte forţe patriotice şi democratice, România a fost nevoită să accepte condiţiile nedrepte ale Dictatului fascist de la Viena din 30 august 1940, prin care partea de nord a Transilvaniei a fost cedată Ungariei hortyste. Pentru judeţul Bihor, unul din cele mai mari judeţe ale României antebelice, Dictatul fascist de la Viena a însemnat răpirea a peste 40% din teritoriu şi a unei populaţii de 325 148 locuitori, din care marea majoritate erau români. De asemenea, sub raport economic, acest lucru a însemnat luarea părţii celei mai bogate a judeţului, atît din punct de vedere industrial cît şi agrar, şi transformarea ei în bază de aprovizionare cu materii prime şi agroalimentare a Reichului nazist şi a Ungariei hortyste.

Noul regim de ocupaţie, de tip fascist, a adus cu sine aţîţarea şovină şi antisemită şi o teroare slăbatică nemaiîntîlnită pînă atunci.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Au căzut victime ale acestei politici zeci de mii de români, evrei și de alte naționalități au fost expulzați peste granițele artificiale mii de români, mii de evrei au fost duși în ghetoul din Oradea și apoi în lagărele de exterminare din Germania nazistă, mii de comuniști, antifasciști și patrioți au cunoscut închisorile și lagărele Ungariei hortyste.

Declanșarea revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă din august 1944, înaintarea victorioasă a armatelor române și sovietice, eliberarea orașului Oradea la 12 octombrie 1944 și apoi, la 25 octombrie 1944, a ultimei brazde a pămîntului românesc de sub ocupația nazisto-horthystă, a pus capăt acestui coșmar.

În anii care au trecut de la victoria revoluției din august 1944, sub conducerea înțeleaptă a Partidului Comunist Român, județul Bihor — la fel ca și celelalte județe ale țării — a cunoscut din plin binefacerile socialismului, fiind angrenat într-un proces continuu de prefaceri înnoitoare, obținînd rezultate remarcabile în toate domeniile vieții economice și social-culturale.

Cunoscut prin pitorescul peisajului și bogăția resurselor sale naturale, județul Bihor s-a înscris pe harta economică a țării ca o prezență de prestigiu numai în urma dezvoltării fără precedent pe care a cunoscut-o în anii socialismului. Beneficiind de alocarea a zeci de miliarde lei din fondurile statului pentru dezvoltarea industriei, agriculturii, învățămîntului și culturii, pe harta județului au apărut noi obiective industriale, agrozootehnice, noi construcții de locuințe, școli, spitale, policlinici, așezăminte culturale, noi orașe și centre muncitorești.

În prezent locuitorii județului Bihor, indiferent de naționalitate, muncind cu abnegație pentru înfăptuirea obiectivelor Congresului al XII-lea al P.C.R., edifică societatea socialistă de astăzi punînd bază solidă societății comuniste de mîine.

*

Bogata activitate umană desfășurată de-a lungul secolelor pe teritoriul județului a dus la înființarea a numeroase instituții poli-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

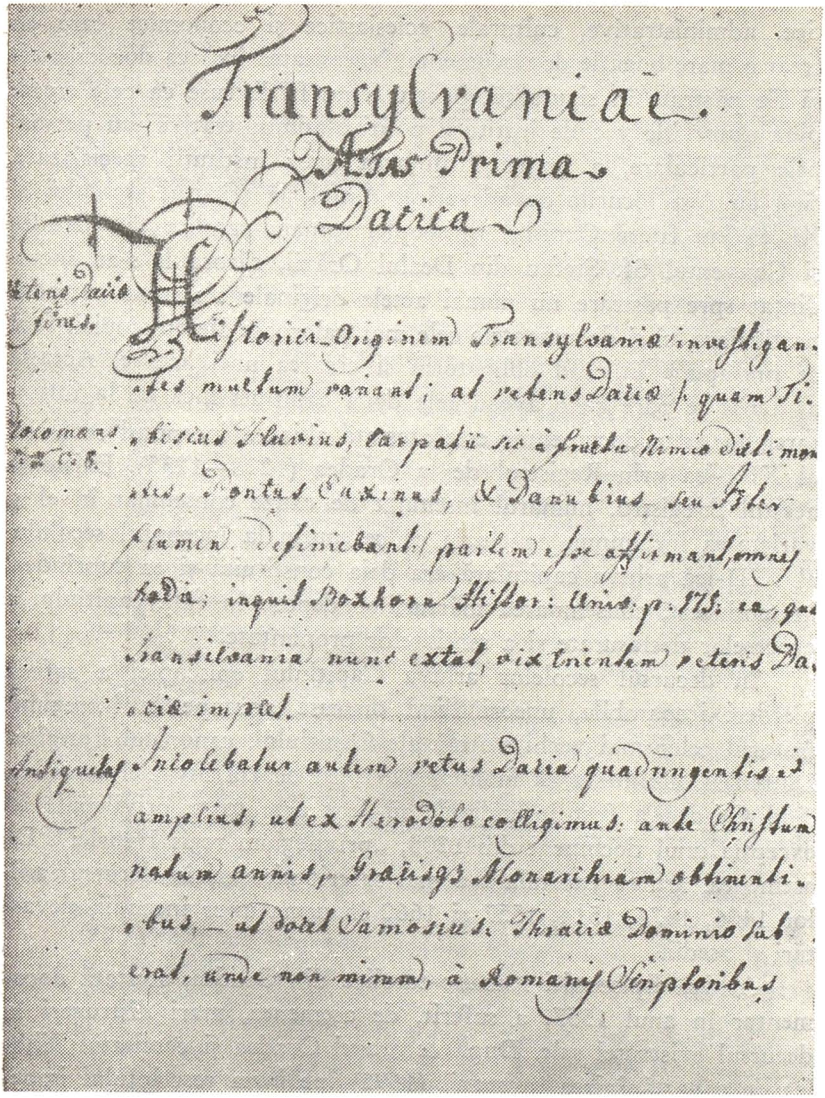
Transylvaniae.
Pars Prima
Dacica

1693 martie 1, Bistrița. Cronică a Transilvaniei, intitulată „Quatuor Aetatis Translyvaniae", în care se spune printre altele că Transilvania este acea parte care ocupă acum abia o treime din vechea Dacie.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

tice, administrative, culturale, eclesiastice şi economice care au creat o mare bogăţie de documente. Necesitatea însă ca documentele să fie păstrate în siguranţă, pentru a nu fi distruse ca cele create pînă atunci de vechile instituţii politico-administrative sau persoanele particulare, a impus înfiinţarea unor instituţii specializate, cum au fost locurile de adeverire. Astfel, la sfîrşitul secolului al XI-lea iau fiinţă Capitlul Episcopiei romano-catolice din Oradea şi Conventul Sf. Ştefan din Dealul Orăzii, cărora li s-au încredinţat spre păstrare nu numai actele originale ale unor persoane particulare, ci şi documentele cele mai valoroase ale episcopiei, fapt ce presupune în mod obligatoriu şi crearea unei arhive. Această atribuţie se pare că o aveau cele două capitluri încă de la înfiinţarea lor, dar documentar este atestată abia la începutul secolului al XIII-lea prin Registrul de la Oradea (1208—1235). Existenţa acestui Rregistru, numărul însemnat de cauze consemnat în el şi varietatea lor impun concluzia că cel puţin la începutul secolului al XIII-lea arhiva capitulară era deja constituită şi ea cuprindea, în mod cert, consemnarea mărturiilor depuse în faţa capitlului a proceselor desfăşurate şi a sentinţelor pronunţate.

În decursul secolelor arhiva Capitlului episcopiei a suferit pierderi ireparabile, uneori fiind distrusă aproape în întregime. Autorul celor mai vechi statute ale Capitlului, canonicul Emericus Laurenţiu, aminteşte că în anul 1241, cu ocazia invaziei tătarilor, cînd Oradea a fost incendiată, au fost arse toate privilegiile cu excepţia unui document din 1208, „privilegium regis Henrici". De asemenea, arhiva capitulară a mai suferit pierderi în decursul anilor 1406, 1474, 1514, 1557 şi 1660 în urma unor incendii, devastări şi asedii.

Arhiva Episcopiei romano-catolice din Oradea, atestată documentar în anul 1357, a suferit, de asemenea, mari distrugeri în decursul existenţei sale. După ce oraşul Oradea şi comitatul Bihor ies de sub stăpînirea otomană (1692), pe baza rescriptului impe-

1700 martie 6, Făgăraş. Copia scrisorii lui Toma Varkoczi din anul 1552, care cuprinde în transumpt scrisorile de danie ale episcopilor din Oradea, din anul 1445, asupra unor sate din districtul Beiuşului în favoarea voievodului Ladislau de Remetea şi a fraţilor săi.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

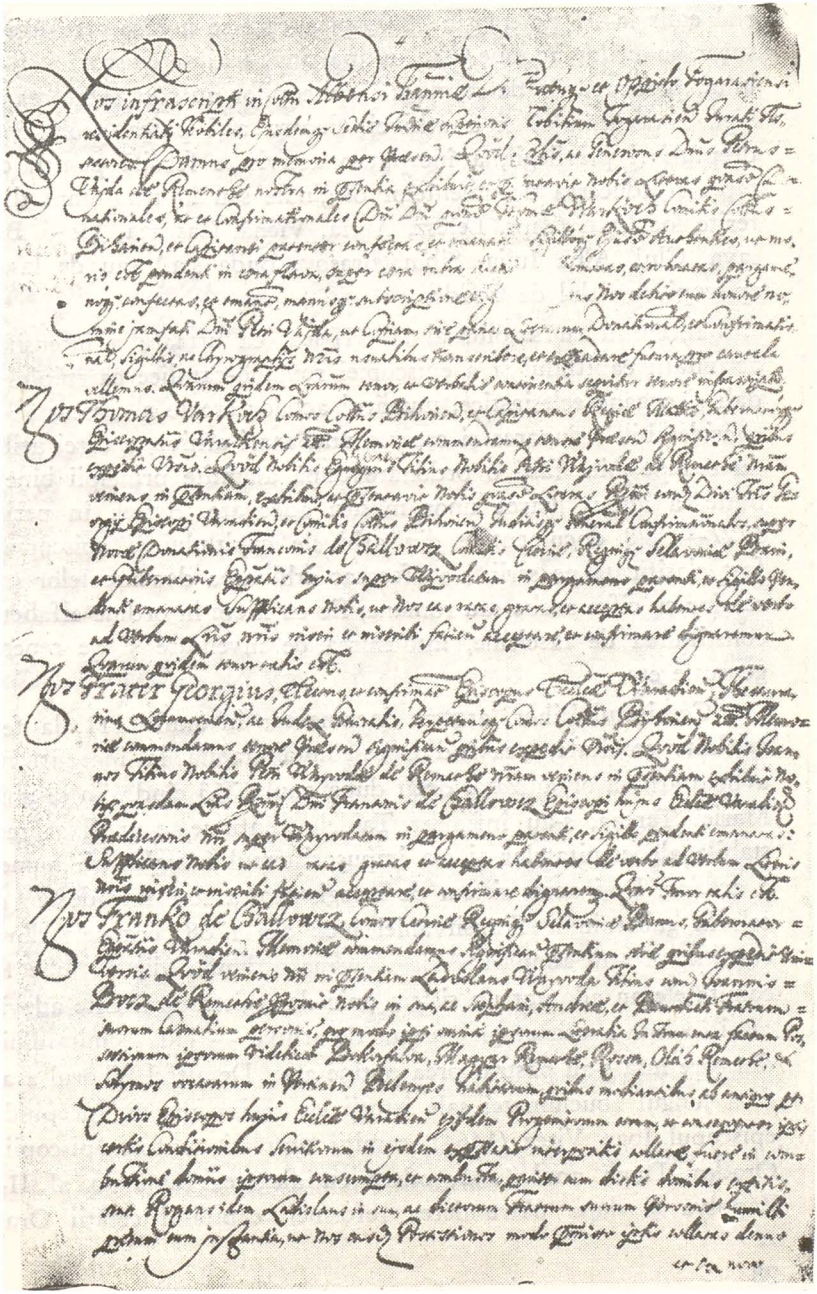

rial emis la 24 noiembrie 1693, prin care se hotăra restituirea tuturor bunurilor imobile care au aparţinut înainte episcopiei şi capitlului, preocupările de seamă ale episcopilor au fost refacerea eparhiei, a domeniului şi a arhivei. Pentru a-şi putea proba vechile drepturi şi privilegii, a început o activitate febrilă pentru depistarea şi aducerea documentelor originale sau în transumpt din diferite localităţi (Zips, Lelesz, Agria, Viena, Caşovia, Jászó, Bratislava, Cluj, Alba Iulia, Sibiu, Braşov, Buda ş.a.) sau de la foştii episcopi cu titlul de Oradea.

Începînd cu secolul al XVIII-lea, ca urmare a intensificării activităţii capitlului şi a episcopiei romano-catolice ca stăpîni feudali şi organe eclesiastice, numărul actelor create a crescut în mod considerabil. Adunarea şi crearea unei mari arhive, a cărei utilizare nu era posibilă fără o ordonare după anumite principii bine stabilite, a impus luarea unor măsuri adecvate. Astfel, în perioada 1727—1828 documentele din arhivele capitlului şi episcopiei au fost clasificate pe serii, s-a efectuat arhivarea documentelor (notarea lor cu cifre arabe sau romane, fie cu litere în ordine alfabetică), constituirea de fascicule, întocmirea de inventare şi de repertorii generale etc.

Comitatul Bihor, atestat documentar în anul 1111, la fel ca celelalte comitate, neavînd o reşedinţă stabilă la început, nu a avut o arhivă organizată, decît după anul 1763 cînd, din dispoziţia Mariei Tereza, s-au înfiinţat Tablele continue, s-au fixat sediile stabile ale comitatelor şi s-a impus sistemul înregistrării numerice a actelor. Deşi acest sistem de înregistrare a fost introdus în cancelaria guberniului Transilvaniei încă din 1768, organele din subordine nu l-au adoptat. Abia în urma ordinului din 19 iulie 1772 comitatele au adoptat un sistem unic de registratură. Este adevărat că şi înainte a existat un început de arhivă — lada comitatului — din care însă s-au păstrat prea puţine acte. De altfel Bihorul a avut de-a lungul zbuciumatei sale istorii un regim aparte. Începînd cu episcopul Ioan Vitéz (1464), comiţii supremi au fost episcopii de Oradea. După anul 1540, odată cu alegerea lui Ioan al II-lea Zápolya şi după pătrunderea reformei, căpitanii cetăţii Oradea

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

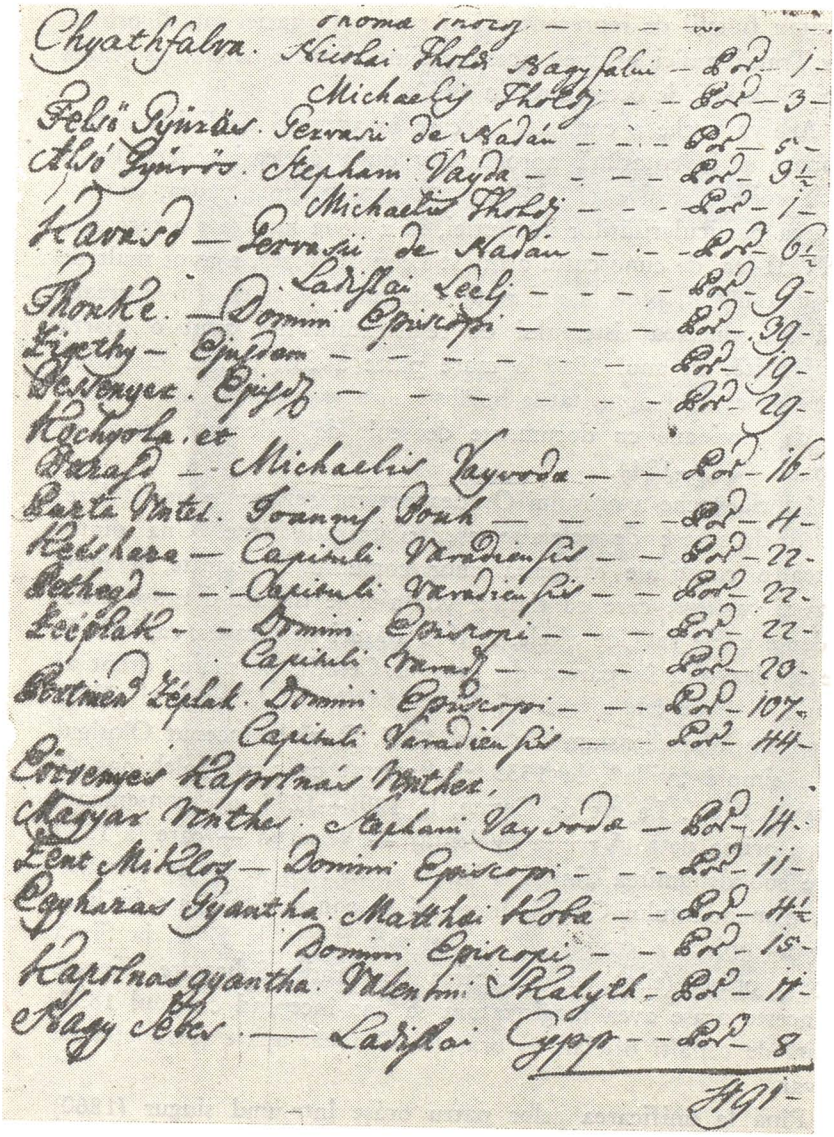

1746 noiembrie 1, Bratislava. Conscrierea porţilor din comitatul Bihor la anul 1552 în care sînt consemnaţi numeroşi voievozi români.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

exercitau funcţii de reprezentanţi ai regilor Ungariei sau ai principilor Transilvaniei, arhivele acestora fiind distruse parţial cu ocazia ocupării cetăţii de către turci în 1660.

Arhiva veche a comitatului, care în vremuri de linişte a fost ordonată şi inventariată aproximativ după aceleaşi criterii ca şi arhiva episcopiei şi capitlului romano-catolic din Oradea, cu respectarea particularităţilor instituţiei, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, de cunoscutul arhivist Leopold Vizer, a avut mult de suferit, ajungînd pînă la noi puţine documente. Nici arhiva creată după introducerea sistemului de registratură n-a avut o soartă mai fericită. În anul 1919 o mare parte a fost cedată Ungariei, iar în iunie 1944 autorităţile horthyste au transportat din Oradea 40 de camioane cu documente deosebit de valoroase create în perioada 1270—1944.

Istoria veche a oraşului Oradea prezintă elemente particulare, care o deosebesc de celelalte aşezări transilvănene. Una dintre acestea o constituie existenţa unor comunităţi separate, a unor străzi şi cartiere, care cu timpul vor ajunge tîrguri şi oraşe independente unele faţă de altele. Astfel, alături de Oradea capitulară, care se dezvolta în partea de vest a Cetăţii, pe malul drept al Crişului Repede este atestat în anul 1184 Olosigul, numit şi „Villa Latinorum Waradiensium" în anul 1215. Dacă la început Olosigul este o simplă „villa", la 1333 este atestat ca oraş, „plebanus de civitate Olazi". La est de Cetate, la 1291—1294 este consemnată pentru prima dată Veneţia (Velenţa) — Venecya — care la 1339 apare sub denumirea „in vico Vanetiarum". În 1782, cu permisiunea comandantului Cetăţii, încep să se construiască case în imediata apropiere a acesteia. Zece ani mai tîrziu, la 1792, ia fiinţă un nou orăşel (tîrg) cu denumirea de Oradea-Subcetate. Fiecare din aceste oraşe avea magistratura sa, iar începînd cu anul 1830, alături de ceilalţi oficiali ai oraşului Oradea, apare şi funcţia de arhivar.

Pînă la unificarea celor patru oraşe într-unul singur (1860) fiacare şi-a avut arhiva sa proprie, documentele fiind ordonate, pe ramuri de activitate, constituie în fascicule şi cu instrumentele specifice de evidenţă. După unificare se creează o singură arhivă,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

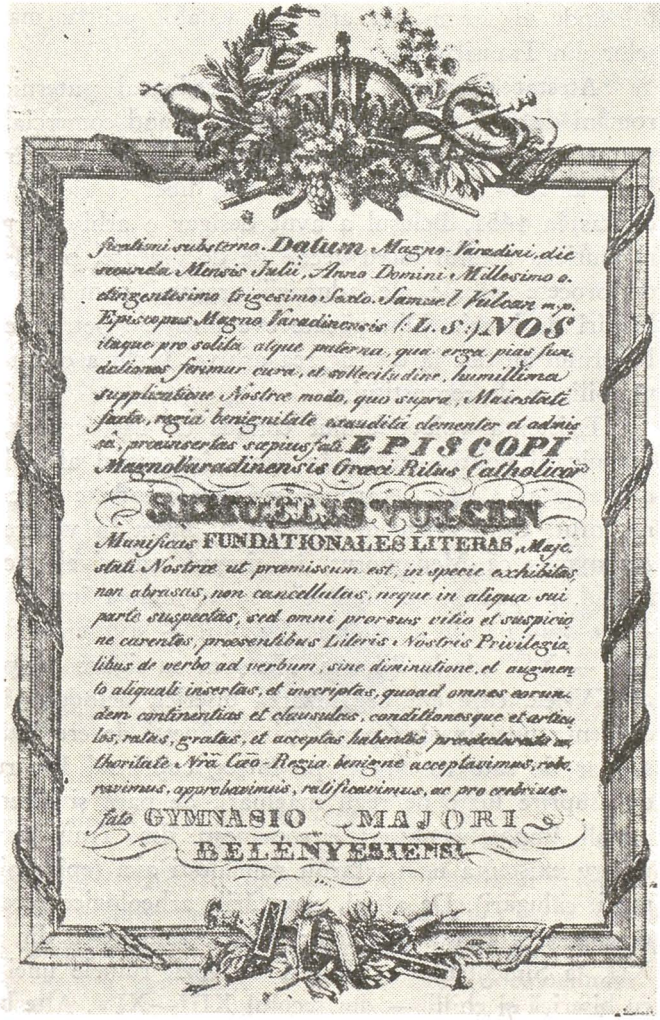
Fidelitati subscripsi. Datum Magno-Varadini, die
secunda Mensis Julii, Anno Domini Millesimo o-
ctingentesimo trigesimo Sexto. Samuel Vulcan m.p.
Episcopus Magno Varadinensis (L.S.) NOS
itaque pro solita atque paterna, qua erga pias fun-
dationes ferimur cura, et sollicitudine, humillima
supplicatione Nostræ modo, quo supra, Majestati
facta, regia benignitate exaudiri clementer et admit-
ti, præinsertas sapius fati EPISCOPI
Magnovaradinensis Graeci Ritus Catholici
SAMUELIS VULCAN
Munificas FUNDATIONALES LITERAS, Majes-
tati Nostræ ut premissum est, in specie exhibitas
non abrasas, non cancellatas, neque in aliqua sui
parte suspectas, sed omni prorsus vitio et suspicio-
ne carentes, præsentibus Literis Nostris Privilegia-
libus de verbo ad verbum, sine diminutione, et augmen-
to aliquali inserlas, et inscriptas, quoad omnes eorun-
dem continentias et clausulas, conditionesque et artic-
los, ratas, gratas, et acceptas habentes pro clementiori au-
thoritate Nra Cæo-Regia benigne acceptavimus, rob-
ravimus, approbavimus, ratificavimus, ac pro orthodo-
xo fato GYMNASIO MAJORI
BELENYESIENSI

1836 noiembrie 19, Viena. Diplomă emisă de Ferdinand I, împărat al Austriei, prin care confirmă ridicarea la rangul de „Gimnaziu mare" a gimnaziului din Beiuș, fondat de Semuil Vulcan în anul 1828.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

folosindu-se sitemul de arhivare valabil pentru majoritatea oraşelor din Transilvania.

Atestat documentar la 1270, sediu al puternicilor voievozi români de pe Crişul Negru, important nod comercial şi mare centru al românilor transilvăneni, devent oppidum la începutut secolului al XV-lea, apoi declarat oraş liber şi ridicat la rangul de civitas în 1451, Beiuşul a avut desigur o arhivă organizată. Stau mărturie a acestui lucru zecile de documente, privilegii şi registre de procese-verbale ale adunării oraşului pomenite în numeroase lucrări de istorie. Din păcate evenimentele petrecute pe teritoriul Bihorului au dus la distrugerea arhivei vechi a oraşului Beiuş, fără posibilitate de reconstituire.

Existenţa voievodatului condus de Menumorut, deci a unei organizaţii politice-statale în Bihor în secolul al X-lea, presupune existenţa şi a unei ierarhii bisericeşti ortodoxe la curtea lui Menumorut. Cînd afirmăm acest lucru avem în vedere relatarea lui Anonymus că Menumorut, în timpul tratativelor cu trimişii lui Arpad, invoca în sprijinul său suveranitatea împăratului bizantin — pe atunci Leon al VI-lea Filozoful — şi biserica din piatră (sec. VIII—IX/X) de la Biharea. Nu ştim cu siguranţă, pînă în secolul al XV-lea, care era organizarea bisericii ortodoxe în Bihor. Dar existenţa unei masive populaţii româneşti de credinţă ortodoxă, a sutelor de sate româneşti pe întreg cuprinsul Bihorului, măsurile de asuprire luate de regii maghiari, de papi şi diferiţi inchizitori papali împotriva bisericii româneşti din Transilvania, pledează pentru existenţa unei ierarhii româneşti aici (episcopi, preoţi, egumeni, călugări). De altfel, cercetările arheologice recente au dus la descoperirea fundaţiilor unor biserici româneşti, din secolele XI—XII, la Sînicolaul de Beiuş şi Voivozi, ruinele unei mănăstiri — cu biserică şi chilii — din secolul XIII—XIV. Alte biserici existau la Seghişte — ridicată de cnezii locali în secolul al XV-lea —, la Tărcăiţa, la Remetea şi Tilieagd, ultimele două devenind calvine în secolul al XV-lea.

După numeroase frămîntări şi străduinţe, începînd cu secolul al XVIII-lea se înfiinţează la Oradea Vicariatul Ortodox, iar după înfăptuirea statului naţional român — Episcopia Ortodoxă Ro-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

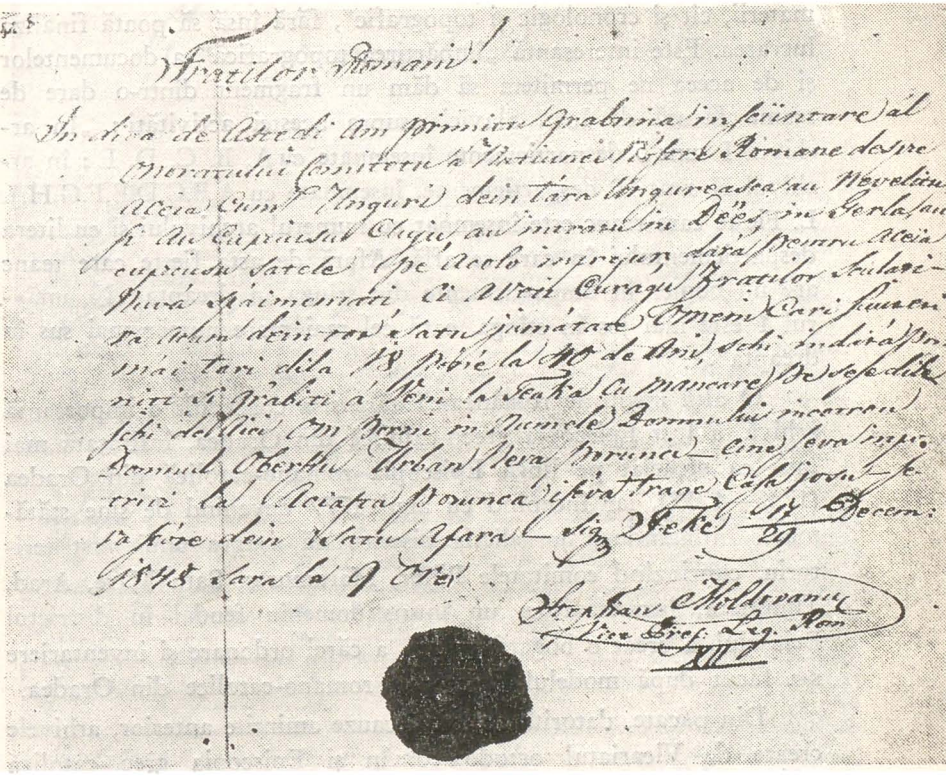

1848 decembrie 17/29. Chemarea la luptă adresată românilor de către Ştefan Moldovanu, vice-prefectul Legiunii a XII-a Române, pentru apărarea Transilvaniei în timpul contrarevoluţiei din 1848—1849.

mână din Oradea (1920). În activitatea sa, Vicariatul ortodox din Oradea a creat o importantă arhivă, care prezintă mare însemnătate pentru istoria românilor de pe plaiurile Bihorului. Preocuparea Vicariatului pentru ordonarea şi inventarierea documentelor din arhivă, reiese şi din faptul că în vara anului 1873 a angajat ca arhivar pe Ioan Slavici, marele prozator român transilvănean. În noua sa activitate, cu toate că nu avea „aşa-zise ore de cancelarie, ci lucram acasă, după cum mă trăgea inima", a ajuns, în curînd, ca să lucreze „făr de răgaz pînă la miezul nopţii". Într-un răstimp de trei luni, Ioan Slavici a ajuns ca să „sorteze actele atît după

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

materii, cît şi cronologic şi topografic", fără însă să poată finaliza lucrarea. Este interesantă „împărţirea topografică" a documentelor şi de aceea ne permitem să dăm un fragment dintr-o dare de seamă făcută de Ioan Slavici asupra acestei activităţi: „În arhivul I sunt 5 despartiemente însemnate cu A, B, C, D, E; în arhivul II sunt 10 despartiemente, însemnate cu A,B,C,D,E,F,G,H,J, L. Fieşte care teanc este însemnat cu numerul arhivului şi cu litera despartiementului în care se află. Afară de asta fieşte care teanc are un numer în despartiemente din stînga în dreapta; N«umă»-rul 1 este mai jos în stînga, eară cel mai mare număr mai sus în dreapta".

O altă instituţie românească care şi-a constituit o importantă arhivă, a fost Episcopia greco-catolică din Oradea, înfiinţată mai întîi ca vicariat pe lîngă Episcopia romano-catolică din Oradea (1748—1777), iar începînd cu anul 1777 devenind de sine stătătoare. Întinzîndu-şi jurisdicţia bisericească asupra unui vast teritoriu, cuprinzînd comitatele Bihor, Maramureş, Satu Mare, Arad, Timişoara, înzestrată cu un întins domeniu feudal în districtul Beiuşului, a creat o bogată arhivă, a cărei ordonare şi inventariere s-a făcut după modelul Episcopiei romano-catolice din Oradea.

Din păcate, datorită aceloraşi cauze amintite anterior, arhivele create de Vicariatul ortodox-român şi Episcopia greco-catolică din Oradea au fost dezorganizate şi au suferit mari pierderi în decursul anilor.

SCURT ISTORIC AL FILIALEI

Filiala Arhivelor Statului judeţul Bihor a luat fiinţă cu 32 de ani în urmă, prin Decizia nr. 278 din 5 iunie 1951.

1849 decembrie, Oradea. Petiţia conducătorilor românilor din Transilvania, adresată curţii de la Viena, în care sînt consemnate insultele aduse naţiunii române din Transilvania, desfăşurarea revoluţiei române din Transilvania din 1848—1849 şi atrocităţile comise asupra satelor româneşti de către trupele contrarevoluţionare.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Hohes Gesammtministerium!

Sie haben in den letzten zwei Monat in einigen Organen der östreichischen Presse so mannigfaltige Angriffe auf die romanische Nation übernommen, vorzüglich auf die Romanen Siebenbürgens, schon Platz gefunden, und wenn denn die Verfasser gar dazu gehören müssen, gewisse Parteien haben festzuhalten, um die unbegründeten Namen, die der romanischen Nation von den Ihren und der Gesammtmonarchie günstig zu verdächtigen, und insbesondere die Treue jener Männer, die das Volk belehren, ihm Mann für Mann die gerechte Sache zu erklären und Gut und Blut dafür zu opfern, — und die sich selbst zum Zeugen der Geschichte und Verantwortung anrufen, Lügen strafen, abschließ zu vernichten. Diese Angriffe würden uns Herz zu den Romanen nun so schwerzlicher treffen, als einige derselben in einem für ministeriell gehaltenen Journale sich wiederholten, und wir müssen uns in freudigen Erwartungen übergingen. Wenn wir bis jetzt in dieser Willfährigen unsere Beschuldigungen auf die ganze Treue über die Treulosigkeit der Gesinnungen unserer Mitmänner, eine so ganz die Verunglimpfung um den Gerechtigkeit unserer Sache, die Grund dafür, sondern lediglich der Lösung der letzten Ereignisse dem wir auf geben zu müssen glaubten, so wäre von unserer Seite selbst eingestanden gewesen, in einem Momente, wo durch die unglückliche Wendung der Ereignisse in Siebenbürgen und Ungarn die höchsten Interessen der Gesammtheit bedroht waren, die Aufmerksamkeit seiner hohen Ministerien auf den selben lassen zu müssen.

Wir wünschen aber alle Elemente einer glücklichen Lösung der äußerst verwickelten Verhältnisse, und wir sind der festen Hoffnung gegeben können, daß die Anstrengungen bald belohnt, und die Wiederherstellung der Harmonie in Kürze gesetzt werden werden, wenn sie diesen gehässigen Hilfsmittel unsere Stimme zu entziehen, um die wechselseitigen verhängnißvollen Beschuldigungen, die Mißtrauen und die Verfassung gänzlich zerstörenden und das Vertrauen der romanischen Nation sowohl als auch ihrer Führer in sein wankend Licht zu stellen. Wir fühlen eine solche Kränkung unserer der Nationen gegenüber übernommen Pflicht, wir fühlen sie der Wahrheit, wir fühlen sie der aufrichtigen Anerkennung einer hohen österreichischen Regierung, und — wie dürfen es aussprechen — auf der künftigen Entwickelung der Macht und der Größe des Staates.

Wir verbleiben und die Aufmerksamkeit Euer hohen Ministerien gerne auf die Romanen Siebenbürgens zu lenken.

Sie [illegible] gegenwärtigen Jahres, mit einigen Abänderungen der Rede, die auf der blasendorfer Versammlung am 15ten May 1848 [illegible] grossen Ausschusse der romanischen Nation, an der sich Magyaren, sowohl Wir nannten, wurde die Richtigkeit der romanischen Landesbeschwerden, und den Ursachen der Gesinnungen des Volkscharakters in Siebenbürgen [illegible] und [illegible] Im Gegensatz die Rechte der romanischen Nation [illegible] den Thron und die Gesammtmonarchie [illegible] [illegible] [illegible]

În anul 1952 începe să funcționeze sub denumirea Serviciul regional al Arhivelor Statului Oradea, cu două filiale, una la Beiuș (înființată în luna mai 1953) și una la Șimleul Silvaniei (iunie 1953). Sarcinile principale de început ale Serviciului și filialelor sale constau în : controlul arhivelor de la întreprinderile și instituțiile de pe teritoriul regiunii Oradea ; întocmirea evidenței instituțiilor și întreprinderilor precum și a fondurilor arhivistice aflate în păstrarea lor ; preluarea în depozite a arhivelor părăsite, ale instituțiilor desființate și ale celor care aveau condiții proaste de păstrare ; începerea muncii de ordonare și inventariere a fondurilor preluate ; rezolvarea problemei unui sediu stabil și a unor depozite corespunzătoare. Cu sprijinul organelor de partid și de stat, începînd cu data de 1 februarie 1954, Serviciul regional al Arhivelor Statului Oradea va primi un local corespunzător activităților sale, situat în str. Mihail Eminescu nr. 27. De asemenea, în anul 1956, în urma desființării regiunii Arad, Filiala Arhivelor Statului Ineu va trece în subordinea Serviciului regional al Arhivelor Statului Oradea al cărui sediu, începînd cu anul 1960, va fi stabilit în Cetatea orașului Oradea.

În cursul anului 1968, în urma reorganizării administrative a teritoriului R.S. România, Filialele Arhivelor Statului Ineu și Șimleul Silvaniei trec în componența Arhivelor Statului din județele Arad și Sălaj, iar Filiala Arhivelor Statului Beiuș se desființează, fondurile arhivistice fiind preluate de Filiala județului Bihor a Arhivelor Statului.

De la înființarea sa și pînă în prezent, cu toate greutățile întîmpinate, Filiala județului Bihor a Arhivelor Statului, dispunînd de un colectiv harnic și priceput de arhiviști, s-a străduit și a reușit să rezolve importante sarcini ale activității arhivistice izvorîte din documentele de partid și de stat. Stau mărturie acestei afirmații preluarea în depozitele filialei a peste 6 000 m.l. arhivă ; ordonarea, selecționarea și inventarierea a peste 4 500 m.l. documente scrise în limbile latină, română, maghiară și germană, întocmirea instrumentelor de informare științifică pentru toate fondurile și colecțiile arhivistice.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

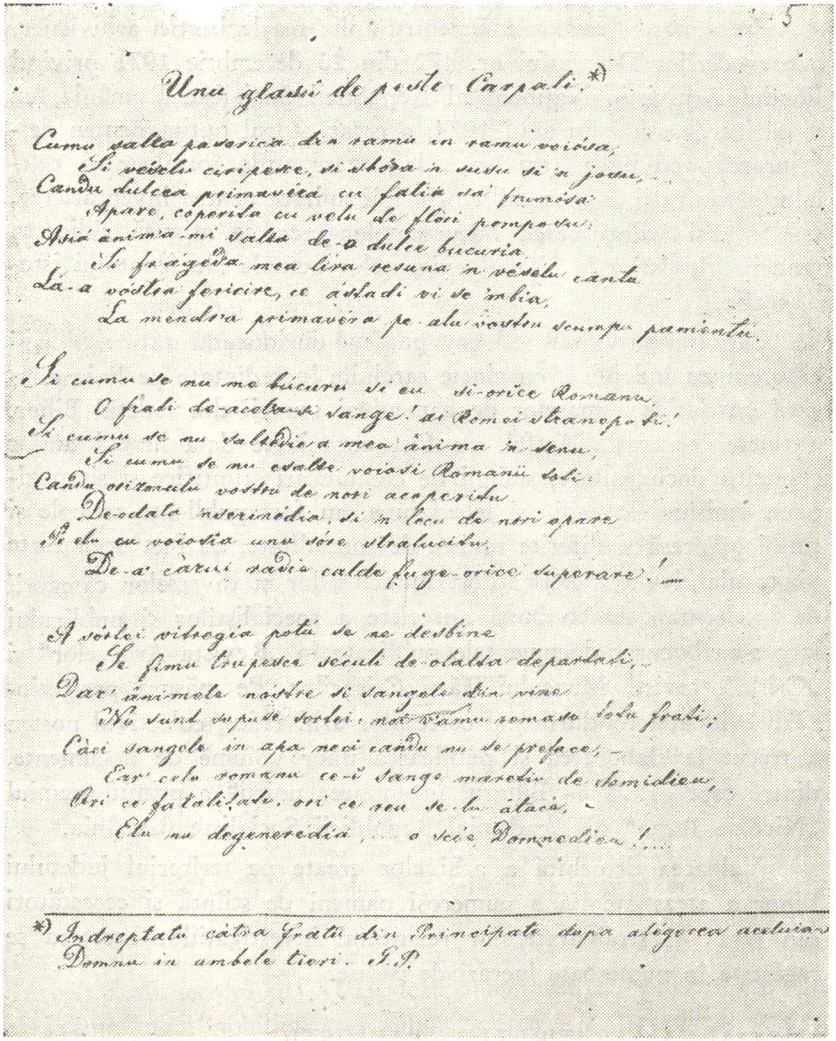

Unu glasu de peste Carpati.*)

Cumu gallea pasarica din ramu in ramu voioasa,
Si veselu ciripesce, si sboda in susu si in josu,
Candu dulcea primavera cu falia sa frumosa
Apare, coperita cu velu de flori pompa sa;
Asia animа-mi salta de-o dulce bucuria
Si fragedа mea lira resuna in veselu canta
La-a vostra fericire, ce astadi vi se inbia,
La mandra primavera pe alu vostru orizontu.

Si cumu se nu ma bucuru si eu di-orice Romana,
O frati de-acelas sange! ai Romei stranepoti!
Si cumu se nu salte mea anima in senu,
Si cumu se nu esalte voiasi Romanii toti.
Candu orizontulu vostru de nori acoperitu
De-odata inserinedia, si in locu de nori apare
Si elu cu voiosia unu sore stralucitu,
De-a carui sadia calde fuge-orice superare!

A sortei vitregia potu se nu me sfarme
Se fimu trupesce secoli de-olalta departati,
Dar animele nostre si sangele din vine
Nu sunt supuse sortei: noi tamu romasu toti frati;
Caci sangele in apa nici candu nu se preface;
Ear celu romanu ce-u sange maretiu de semidieu,
Ori ce fatalitate, ori ce rau se-lu atace,
Elu nu degenerediа, ... o scie Domnedieu!...

*) Indreptatu catra Frati din Principate dupa alegerea aceluias Domnu in ambele tieri. I. P.

1859 ianuarie 30, Beiuş. Fragment din poezia „Un glas de peste Carpaţi", scrisă de profesorul George Marchiş de la Gimnaziul din Beiuş şi adresată „fraţilor din Principate după alegerea aceluiaş Domn în ambele ţări".

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Preocuparea permanentă pentru aplicarea legislației arhivistice, a prevederilor Decretului nr. 472 din 20 decembrie 1971 privind Fondul Arhivistic Național al Republicii Socialiste România, cu modificările aduse în anul 1974, a creat cadrul optim pentru desfășurarea activității arhivistice la organizațiile socialiste și celelalte organizații. S-au stabilit principii unitare pentru inventarierea, evidența și valorificarea documentelor ceea ce asigură ridicarea muncii arhivistice la nivelul exigențelor actuale ale frontului istoriografic.

Dispunînd de un valoros patrimoniu documentar, arhiviștii bihoreni au îndeplinit cu cinste sarcinile încredințate pe linia educării patriotice a maselor de oameni ai muncii din județul Bihor, a tinerei generații. Astfel, au fost organizate de-a lungul anilor expoziții documentare, sesiuni de comunicări științifice și simpozioane, emisiuni la radio și televiziune, au fost publicate articole și studii în presă și diferite reviste de specialitate, au fost organizate vizite ale elevilor, studenților, muncitorilor și diverselor categorii de intelecutali. De o bună apreciere a specialiștilor și publicului larg s-au bucurat documentele publicate în „Revista Arhivelor" și „Crisia", revista Muzeului Țării Crișurilor. Pe măsura perfecționării evidenței fondurilor și colecțiilor arhivistice, colectivul nostru a trecut la elaborarea și publicarea unor volume de documente, dintre care „1918 — Bihorul în epopeea unirii" a primit premiul „Nicolae Iorga" al Academiei Republicii Socialiste România.

Valoarea deosebită a arhivelor create pe teritoriul județului Bihor a atras atenția a numeroși oameni de știință și cercetători din țară și străinătate, iar rezultatul investigațiilor acestora se regăsește în numeroase lucrări de istorie.

VALOAREA TEZAURULUI ARHIVISTIC

Tezaurul arhivistic păstrat de Filiala județului Bihor a Arhivelor Statului este format din peste 700 fonduri și colecții arhivistice. Ținîndu-se seama de profilul instituțiilor și întreprinderilor, precum și de criteriile de fondare a unor documente provenite de

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

la persoane fizice sau organizații, fondurile arhivistice și documentele au fost grupate astfel : I. Fonduri administrative ; II. Fonduri economice ; III. Fonduri din ramura învățămînt și cultură ; IV. Fonduri judecătorești ; V. Fonduri ale organizațiilor de cult ; VI. Colecții.

I. FONDURILE ADMINISTRATIVE

Se compun din : Prefectura județului Bihor, Primăria municipiului Oradea, Primăria orașului Beiuș, Primăria orașului Salonta, 11 preturi de plasă, 48 primării comunale, Sfatul popular al regiunii Oradea — Crișana, șapte sfaturi populare raionale, două sfaturi orășenești, zece sfaturi populare comunale ș.a.

Prefectura județului Bihor, care continuă activitatea fostului comitat Bihor, conține documente create în perioada 1609—1949, scrise în limbile latină, română, germană și maghiară. Aceste documente cuprind informații prețioase referitoare la istoria meleagurilor bihorene și a oamenilor care s-au născut, au trăit și au murit pe acest teritoriu : români, maghiari, germani, slovaci, evrei și de alte naționalități. Cel mai vechi document este scrisoarea de adeverire eliberată în anul 1609 de requisitorii din Oradea, în care sînt transcrise mai multe diplome de înnobilare și de punere în stăpînire date de principele Gabriel Bathori unor familii din comitat. De menționat este faptul că documentele din prima jumătate a secolului al XVII-lea fac referiri și la privilegiile cu care au fost înzestrate, de către principii Transilvaniei, tîrgurile haiducești din Bihor : Tămășeu, Salonta, Biharea, Cetariu și altele. Începînd cu secolul al XVIII-lea, numeroase documente reflectă străduania micii nobilimi din Bihor pentru a-și dovedi și susține originea nobiliară în fața ofensivei curții imperiale de la Viena și a marii nobilimi de a-i aduce la vechea stare de contribuabili. Conscrierile nobililor și condicile documentelor de înnobilare întocmite în această perioadă sînt edificatoare. Amintim doar condica de documente întocmită în anul 1786, în care, în rîndul

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

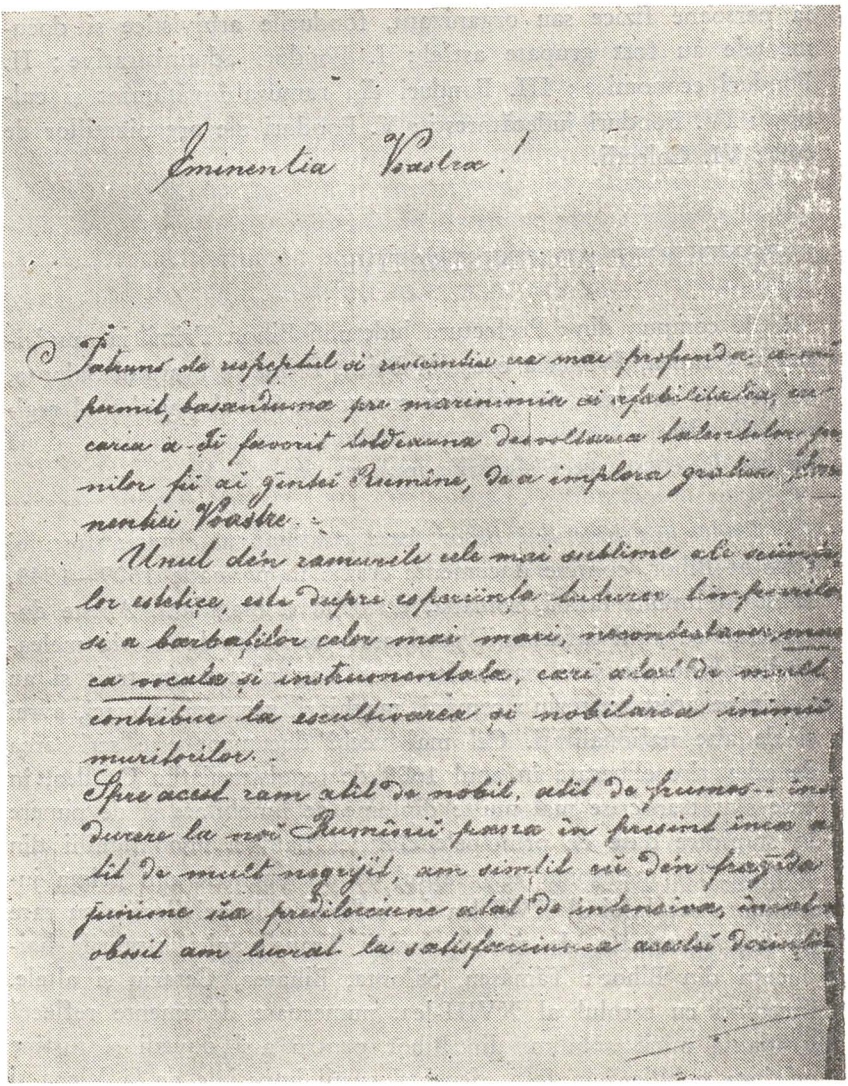

1874 ianuarie 24, Cernăuți. Scrisoarea lui Ciprian Porumbescu, adresată episcopului greco-catolic din Oradea, prin care solicită un ajutor în vederea continuării studiilor muzicale în străinătate.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

24/2 874.

243.

1874.

Comunicatu Gimnasiu Sf. Sava
du 21. Ian. 1874. cere de a-mi oferi
mobilegele de lipsa pentru de a-le pole
perfectiona in musica in cursu
conservatoriu. —

al Universului, prin un chor melodiosu si armo-
nicu; spre a decinda fia crucii, ambelupletorii si bi-
nefacatorii nascimii nostre pastrandu-Va
in tot decursul meu numele si memoria cu un
simtiamentu Dulce si Devotat. —

Dorinti mea ar fi inca, sa binevoiti Eminen-
tia Voastra a-mi respunde cat de curendu fie ace-
ste ale mele giru. —

Asigurandu-Va de respectul si
reverintia cea mai profunda

ma recomand gratiei

Eminentiei Voastre

Cyprian Porumbescu
rectele Golembrovschi
alumn. seminarial.

Cernauti in 29. Ianuariu 1874.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

nobililor, apar mai multe familii românești : Bucur, Balcu, Dragoș, Costa, Flora, Bătrîn etc.

Cea mai mare parte a documentelor create în secolul al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea se referă la problemele social-economice ale vremii, indicîndu-ne liniile generale de dezvoltare a societății dintre hotarele comitatului, nivelul economic de dezvoltare, structura socială, condițiile de viață ale țărănimii și obligațiile acestora față de stăpîni, reglementarea raporturilor feudale, diversele forme ale luptei de clasă ș.a. Edificatoare în acest sens sînt conscrierile populației din anii 1712—1714 și 1719 întocmite pe plăși, care cuprind localitățile comitatului, apoi conscrierile urbariale sau alte genuri de conscrieri economice, pe categorii sociale, religioase, sexe sau vîrstă cu reglementările urbariale respective (1752—1772). Toate aceste categorii de documente cu referire la populație, luate în ansamblu, sînt în măsură să înfățișeze situația demografică, stratificarea socială și compoziția națională pe teritoriul Bihorului, dovedind în același timp superioritatea numerică zdrobitoare a populației românești.

Condițiile grele de muncă și de viață ale țărănimii, nesfîrșitele obligații, mereu în creștere, față de stăpînii feudali, stat și biserică au dus la ascuțirea contradicțiilor dintre exploatați și exploatatori, la intensificarea luptei de clasă, care îmbracă cele mai variate forme : nesupunerea, fuga de pe moșii, înaintarea de plîngeri și răzvrătirea. Astfel, începînd din secolul al XVIII-lea, țărănimea din Bihor înaintează plîngeri la comitat sau la curtea imperială din Viena arătînd nedreptățile ce i se face, refuză să meargă să muncească pămîntul stăpînilor, amenință cu „pustiirea", se adună în grupuri și se răzvrătesc, atacă posesiunile Episcopiei romano-catolice din Oradea, incendiază recoltele și edificiile domeniale. Dezvoltarea relațiilor capitaliste în agricultură, începînd cu secolul al XIX-lea, a dus la accentuarea diferențierii economice a țărănimii, la agravarea situației țărănimii sărace și în cele din urmă la intensificarea luptei revoluționare, care în Bihor, ca de altfel în întreaga Transilvanie, avea atît caracter social cît și național. Astfel, documentele consemnează mișcările și revoltele țărănimii bihorene, refuzul de a plăti impozitele către stat, declanșarea unor

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

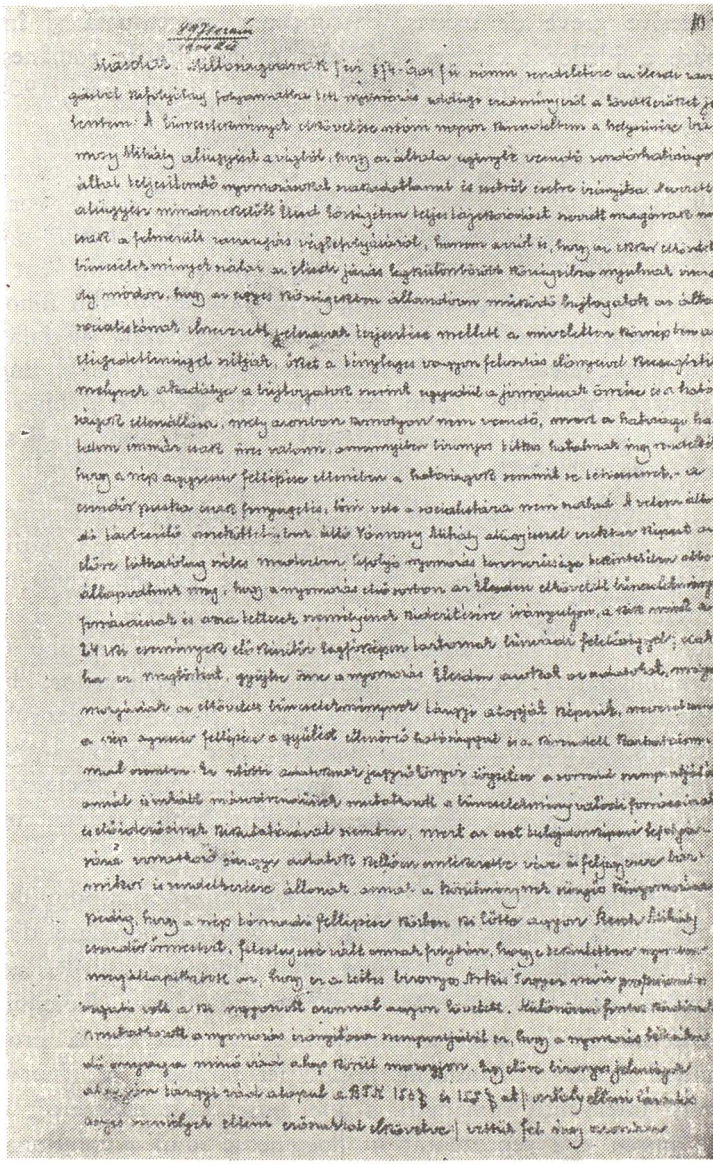

1904 mai 5, Oradea. Raportul procurorului regal, înaintat procurorului şef al Tribunalului regal din Oradea, referitor la cauzele răscoalei de la Aleşd, desfăşurarea răscoalei şi concluziile anchetei.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

succesive greve de seceriş, pătrunderea „accentuată şi îngrijorătoare a ideilor socialiste, mai ales în localităţile româneşti", izbucnirea şi înnăbuşirea în sînge a răscoalei din anul 1904 de la Aleşd.

Revoluţia din 1848 din cele trei principate româneşti, unirea din 1859, războiul de independenţă din 1877—1878 vor impulsiona lupta românilor din Transilvania pentru drepturi politice şi unitate naţională. Documentele din această perioadă scot în evidenţă starea de spirit antihabsburgică a românilor din Bihor, luptă dusă pentru introducerea limbii române ca limbă oficială în administraţie, alegerea de deputaţi în parlamentul de la Budapesta, apărarea instituţiilor culturale româneşti, a şcolii şi bisericii, împotriva procesului de deznaţionalizare a românilor, aspiraţiile seculare de unire cu patria-mamă.

Informaţii importante oferite de documente sînt cele referitoare la dezvoltarea meşteşugurilor, a breslelor, a activităţii comerciale, a industriei manufacturiere şi de fabrică, construirea de drumuri, poduri, căi ferate, a reţelelor telegrafice şi telefonice, exploatarea şi valorificarea principalelor bogăţii ale solului şi subsolului bihorean. Odată cu dezvoltarea meşteşugurilor, breslelor, industriei manufacturiere şi de fabrică, apare şi se dezvoltă clasa muncitoare. Numeroase documente se referă la organizarea clasei muncitoare, pătrunderea în rîndurile ei a ideilor socialiste, organizarea de greve şi manifestaţii pentru îmbunătăţirea condiţiilor de muncă şi de trai.

Declanşarea primului război mondial, care a adus după sine înrăutăţirea considerabilă a situaţiei maselor populare din Bihor, a întărit credinţa că nu peste mult timp „ţinuturile locuite de românii din Ungaria vor trece sub autoritatea României,... că pămîntul de la origine românesc se va lua de la proprietarii actuali...", că în rîndurile populaţiei ţărăneşti se observă ideea „unei intervenţii româneşti, a unei mişcări de eliberare". Deosebit de amplu este reprezentat în documente anul revoluţionar 1918, grandioasa mişcare naţională pentru realizarea actului istoric al naţiunii române de la 1 decembrie 1918.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

IV. Din comitatul Bihorului.

1. *Cercul oraşului Oradea-Mare:* Dr. Iustin Ardelean, adv., Dr. Sever Erdeli, adv., Dr. Ioan Boroş, adv., Ioan Pogani, propr., Dr. Coriolan Pop, dir. de bancă, toţi din Oradea-Mare.

2. *Cercul Salonta:* Dimitrie Popa, preot, Tulca; Nicolae Costa, econ., Homorog; Ioan Teorean, econ., Mădăraş; Teodor Pătcaş, econ., Micherechiu; Gavril Roxin, econ., Ciumegiu.

3. *Cercul Ceica:* Alexandru Golea, preot, Hideşul-nou; Dr. Emil P. Oroza, adv., Dr. Ioan Iacob, adv., ambii din Ceica; Ioan Porj, econ., Duşeşti; Dr. Eugeniu Niechi, adv., Ceica.

4. *Cercul Beiuş-Văşcău:* Dr. Ioan Ciordaş, adv., Ilarie Crişan, argăsitor, ambii din Beiuş; Teodor Cornea, econ., Meziad; Atanasiu Toader, propr., Şidiştel; Lăpădat Ciofian, econ., Ghighişeni.

5. *Cercul Tinca:* Dr. Andreiu Ille, adv., Dr. Aurel Pinţia, adv., ambii din Tinca; Vasilie Teuca, inv., F.-Tăut; Pavel Govoşdan, econ., Făgădău; Danilă Vecaş, econ., Husăsău.

6. *Cercul Aleşd:* Dr. Aurel Lazar, adv., Orade; Iosif Tărău, preot, Săcădau; Teodor Popoviciu, propr., Vârciorog; Dumitru Bradea, econ., Ponoara; Teodor Manea, econ., Bratca; ca supleanţi: Iosif Tripon, inv., Bratca; Coriolan Mursa, econ., Aleşd; Pavel Domocoş a Fami, econ., Dimitrie Ciuplan a Ilieni, econ., ambii din Bratca; Ioan Sfârlea, adv., Aleşd; Dr. Emil Lazar, adv., Borodul-mare.

(Va urma)

1918 decembrie 1, Oradea. Fragment din lista delegaţilor românilor din Bihor participanţi la Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Perioada de după făurirea statului național unitar român, sub multiplele ei aspecte (economic, social, politic și cultural), este la fel de bine documentată în fondul Prefecturii județului Bihor. Pe baza documentelor existente poate fi urmărită dezvoltarea economică a județului în general, dezvoltarea industriei, a agriculturii după înfăptuirea reformei agrare din anul 1921, a comerțului și sistemului bancar, starea sanitară a județului, dezvoltarea învățămîntului și culturii, eforturile făcute pentru înlăturarea nedreptăților de care a suferit națiunea română în perioada stăpînirii străine.

Un loc important în cadrul informațiilor oferite de documentele acestui fond îl ocupă situația clasei muncitoare și a țărănimii din Bihor, criza economică din anii 1929—1933, luptele revoluționare ale clasei muncitoare sub conducerea Partidului Comunist Român, situația maselor populare în perioada ocupației nazisteohorthyste și a războiului antisovietic, participarea tuturor locuitorilor Bihorului, indiferent de naționalitate, la lupta pentru eliberarea patriei de sub dominația străină.

Transformările revoluționare din perioada anilor 1945—1949, eforturile considerabile pentru înlăturarea urmelor războiului și a ocupației străine, pentru creșterea producției, stîrpirea sabotajului și a speculei, organizarea alegerilor parlamentare din noiembrie 1946, abolirea monarhiei și proclamarea Republicii la 30 decembrie 1947, naționalizarea principalelor mijloace de producție la 11 iunie 1948, începutul cooperativizării agriculturii în urma hotărîrii Plenarei C.C. al P.C.R. din 3—5 martie 1949, sînt alte probleme importante care pot fi cercetate în fondul Prefecturii județului Bihor.

Primăria municipiului Oradea. Orașul Oradea, reședința actuală a județului Bihor, atestat documentar în anul 1113, a fost vatra de locuire a comunităților umane încă din perioada neolitică. Cercetările arheologice au conturat în perimetrul orașului mai

1927 mai 13, Oradea. Proces-verbal referitor la activitatea comunistă desfășurată de Sindicatele unitare din Oradea.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Copia: **Proces Verbal.**

Astăzi 12. Maiu 1927.

Noi Constantin Maiorescu, şeful Serviciului special de siguranţă Oradea.

Având în vedere ordinul circular No. 6312/1927, al Inspectoratului general de siguranţă Cluj, prin care mi se atrage atenţiunea de supravegherea activităţei sindicatelor unitare şi de a dresa acte, în caz de abatere de la legile existente, şi având în vedere faptul că aceste sindicate din localitate s'au abătut de la principiile care zadise la baza organizărei lor, făcând acte de altă natură decât pentru apărarea intereselor profesionale considerate din punct de vedere economic, pe baza cercetărilor făcute şi a actelor alăturate constatăm următoarele:

1./ Sindicatele profesionale unitare din Oradea sau constituit în POLITICĂ, contravenind astfel art. 1. din legea asupra sindicatelor profesionale, articol care spune, că sindicatele profesionale au ca obiect studiul apărarea şi dezvoltarea intereselor profesionale şi apoi mai departe INTERESELE PROFESIONALE DUPĂ LIMITATA PUTERE ÎNSĂ NU TURA LOR LA CELE DIN INDUSTRIAL, COMERCIAL, AGRICOL, TEHNIC, ECONOMIC, şi CULTURAL în nici un caz ele nu vor putea urmări scopuri străine celor de mai sus ca bunăoară, scopuri politice sau religioase după cum se spune în expunerea de motive a acestei legi. Că sindicatele profesionale unitare din Oradea se ocupă de politică, dovedesc actele de la filele No. 2,4,6,7,8,9, din care se constată că o parte din sumele realizate de sindicatele profesionale cu ocazia adunărei printre petrecere a zilei de 1. Maiu 1926, au fost întrebuinţate pentru tipărirea manifestelor incendiare a'loculuî muncitoresc "Vrerea", precum şi la susţinerea cheltuelilor de altă natură a acestei organizaţie politice care nu are nimic comun cu organizaţia sindicatelor.

2./ In localul sindicatelor profesionale s'au ţinut întruniri numeroase, după cum se constată din actele de la filele No. 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49,

multe așezări neolitice, aparținînd culturii Tisa, epocilor bronzului și fierului. De remarcat că, Oradea reprezintă un fapt unic în istoriografia românească, prin descoperirea a trei tezaure dacice la date diferite și distanțe de timp semnificative: 1885, 1893 și 1970. Favorizată de așezarea sa geografică, la întretăierea drumurilor comerciale care legau răsăritul de apusul Europei, Oradea va cunoaște o activitate comercială înfloritoare, se vor dezvolta meșteșugurile, vor apărea breslele (prima atestare fiind cea a meșteșugarilor țesători în anul 1395), iar prin legăturile cu Italia va deveni unul din cele mai importante centre umaniste din Transilvania. Astfel, se vor înființa mari biblioteci, se va ridica unul dintre cele mai vechi observatoare astronomice din sud-estul și centrul Europei, vor activa mari cărturari printre care și vestitul umanist român Nicolae Olahus. După ani de restriște (sec. XV—XVII), timp în care a suferit numeroase asedii și distrugeri, orașul va cunoaște o dezvoltare înfloritoare sub toate aspectele. În secolul al XVIII-lea, de activitatea corifeilor Școlii Ardelene și la Oradea, de clarviziunea politică a episcopului Ignatie Darabant și de stăruința lui Petru Maior și Ghoerghe Șincai se leagă redactarea și înaintarea către curtea vieneză a actului fundamental al mișcării naționale românești „Supplex Libellus Valachorum". În perioada revoluției din 1848—1849, vor avea loc adunări populare „pentru libertate, egalitate și fraternitate", iar studenții și elevii români „mlădițe ale marelui arbore de români", solicitau drepturi și libertăți pentru națiunea română. Unirea Principatelor Române din 1859 va fi salutată de Iosif Vulcan, redactorul revistei „Familia", prin poezia „La unirea Principatelor Române", iar războiul pentru cucerirea independenței de stat a României (1877—1878) va înflăcăra inimile tuturor românilor din Bihor, care vor colecta bani, medicamente și scamă pentru soldații români cu toate restricțiile impuse de autoritățile ungare. La 12 octombrie 1918, în casa dr. Aurel Lazăr din Oradea,, se va redacta Declarația de independență a românilor din Transilvania, care va fi prezentată la 18 octombrie în parlamentul de la Budapesta.

Făurirea Partidului Comunist Român la 8 mai 1921 a constituit chezășia ridicării, pe o treaptă nouă, superioară a mișcării

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

revoluționare din România. Începînd din acest moment, muncitorimea orădeană, fără deosebire de naționalitate, a participat la toate bătăliile de clasă, culminate cu marile lupte revoluționare ale ceferiștilor și petroliștilor din ianuarie-februarie 1933. În perioada anilor 1934—1940, orădenii vor participa la marile manifestații și demonstrații împotriva fascismului, a revizionismului, pentru apărarea păcii, independenței și integrității teritoriale a patriei sub lozincile: „Vrem pace!", „Vrem respectarea tratatelor!", „Jos dușmanii țării!", Trăiască România Mare!" iar în perioada 1940—1944 la ampla mișcare de rezistență împotriva ocupanților horthyști și hitleriști. Victoria revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944, precum și victoriile armatelor române și sovietice pe fronturile din Transilvania vor duce la eliberarea orașului Oradea la 12 octombrie 1944 și apoi, la 25 octombrie 1944, a ultimei brazde a pămîntului românesc. Sub conducerea Partidului Comunist Român, masele populare din orașul Oradea, alături de cele din întreaga țară, vor contribui la ștergerea urmelor războiului și construirea unei vieți noi pe aceste meleaguri.

Avînd o asemenea istorie, orașul Oradea va crea un important fond arhivistic, care cuprinde documente scrise în limbile latină, română, germană și maghiară. Evenimentele tragice prin care a trecut orașul de-a lungul secolelor, au cauzat mari distrugeri și fondului său arhivistic, păstrîndu-se documente începînd numai cu anul 1600. Cu toate pierderile suferite, arhiva primăriei constituie un izvor de mare preț pentru cercetarea și cunoașterea istoriei Bihorului. Cel mai vechi document este o diplomă emisă de împăratul Rudolf al II-lea prin care confirmă privilegiile orașului Oradea acordate de predecesorii săi. De asemenea, numeroase documente emise de cancelariile principilor Transilvaniei și regilor Ungariei, din secolele XVII—XIX, confirmă sau reconfirmă privilegiile orașului Oradea. Începînd cu anul 1697 și pînă în anul 1887 încep și se desfășoară controversele și procesul dintae orașul Oradea și Capitlul romano-catolic din Oradea pentru recîștigarea autonomiei orașului, care va dura peste 150 de ani și care este deosebit de documentat în acest fond.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

O categorie aparte de documente sînt cele referitoare la : revoluția română din 1848—1849 și starea de spirit pașoptistă ; starea de spirit în rîndul cadrelor didactice (1895—1920) ; interzicerea răspîndirii unor publicații românești (1851—1894) ; activitatea P.S.D. din Ungaria și răspîndirea ideilor socialiste (1906—1914) ; recensămintele populației (sec.XIX—XX) ; anul revoluționar 1918 și aplicarea reformei agrare din anul 1921. De asemenea documentele create în secolele XVIII—XX oferă importante informații referitoare la : probleme administrative : alegerea și activitatea membrilor senatului și magistraturii orașului, a adunării generale, consiliului orășenesc, comitetului adiminstrativ și a celorlalte secții, oficii și servicii ale orașului ; *probleme economice :* arendări, vînzări, cumpărări și exproprieri de terenuri ; construcții de drumuri, căi ferate, linii de tramvai, telegraf și telefoane, iluminatul public al orașului, dezvoltarea și activitatea breslelor, înființarea de manufacturi și fabrici, sprijinirea industriei indigene ; situația iobagilor, relațiile dintre proprietarii de pămînt și muncitorii agricoli, lucrări cadastrale, administrarea pădurilor urbariale ; probleme privind dezvoltarea sericiculturii, viticulturii, pomiculturii ș.a. *construcții de :* clădiri publice și particulare, spitale, școli, cazărmi, hoteluri, localul primăriei, fabrici, uzine, hale de comerț etc. ; *probleme de sistematizare :* sistematizarea orașului, canalizări, întreținerea și nomenclatura străzilor și parcurilor, îndiguirea Crișului Repede și pîrîului Peta, exploatarea albiei Crișului Repede, inundații, incendii, aprovizionarea cu apă a populației etc. ; *probleme de învățămînt și cultură :* înființarea de școli și institute, organizarea activităților școlare, situația cadrelor didactice și a elevilor, înființarea de societăți și asociații culturale, comemorări de evenimente, expoziții, situația activității teatrale, a muzeelor, bibliotecilor, publicațiile editate, presă și tipărituri etc. ; *probleme militare :* încartiruirea și întreținerea armatei recrutări, manevre militare, abuzuri etc. ; *probleme de sănătate publică :* înființarea de spitale, farmacii și sanatorii, combaterea epidemiilor, situația sanitară a populației etc. ; *problemele muncitorești :* situația maselor muncitoare, activitatea asociațiilor și cluburilor muncitorești, reglementarea raporturilor dintre patroni și meseriași, accidente de

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Ceaşcă dacică (sec. I. î.e.n. — I e.n.) descoperită la Oradea.

muncă, asigurări sociale, conflicte de muncă, acţiuni ale mişcării muncitoreşti, greve şi manifestaţii organizate şi conduse de Partidul Comunist Român pentru îmbunătăţirea condiţiilor de muncă şi de trai, pentru drepturi politice şi democratice.

Începînd cu luna septembrie 1940 şi pînă la 12 octombrie 1944, documentele oferă informaţii referitoare la situaţia populaţiei oraşului sub ocupaţia horthystă, evacuarea populaţiei româneşti din Bihorul cedat Ungariei, naţionalizarea unor bunuri, clădiri şi proprietăţi ale unor instituţii şi persoane de naţionalitate română şi evreiască, probleme administrative, economice şi gospodăreşti.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

După eliberarea oraşului Oradea şi a teritoriului patriei de sub dominaţia străină, documentele atestă bogata activitate desfăşurată pentru înlăturarea urmelor războiului, contribuţia oraşului la susţinerea războiului antihitlerist, democratizarea aparatului de stat, reactivizarea activităţilor pe linie de învăţămînt şi cultură, întronarea dreptăţii şi egalităţii între locuitorii oraşului, indiferent de naţionalitate, sex şi confesiune.

Cu toate că oraşul Beiuş este atestat în anul 1270, fondul arhivistic al *Primăriei oraşului Beiuş*, conţine documente începînd cu anul 1719 şi pînă în 1950, scrise în limbile latină, română, germană şi maghiară. Documentele, începînd cu cele din secolul al XVIII-lea, oferă informaţii importante referitoare la istoria oraşului Beiuş şi a locuitorilor săi. Astfel, primele documente se referă la stabilirea liniei de demarcaţie dintre oraş şi localităţile învecinate, precum şi la diverse controverse de hotar cu alte localităţi. Începînd cu anul 1789, cercetătorul care doreşte să cunoască evoluţia instituţiei şi a activităţii sale multilaterale, găseşte interesante informaţii în procesele verbale ale consiliului oraşului, registrele de circulare, corespondenţa referitoare la privilegiile oraşului şi în toate celelalte documente create pînă în anul 1950. În vederea dezvoltării localităţii, edilii au acordat atenţie lucrărilor de sistematizare şi urbanizare. Hotărîrile luate, procesele-verbale încheiate, rapoartele, planurile, schiţele şi devizele întocmite (1720—1950) stau mărturie eforturilor depuse în această direcţie. Avînd un caracter agrar încă de la început, cu toate că în secolul al XV-lea a fost declarat „oppidum", preocuparea de căpetenie a locuitorilor a fost agricultura şi zootehnia. Aflat însă într-o zonă unde din cele mai vechi timpuri existau preocupări de exploatare şi prelucrare a fierului, lemnului, pietrei etc., locuitorii Beiuşului au practicat şi diferite meşteşuguri. Documentele aflate în fondul Primăriei, dar în special în fondurile Prefecturii judeţului Bihor şi Episcopiei romano-catolice din Oradea atestă aceste preocupări.

Important centru politic şi cultural al românilor transilvăneni, Beiuşul a jucat un rol principal în lupta poporului român pentru unitate naţională. Lupta pentru confirmarea şi reconfirmarea privilegiilor speciale de care se bucurau locuitorii români ai Beiuşului,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

participarea într-un fel sau altul la realizarea unirii sub Mihai Viteazul, sprijinirea oştilor revoluţionare conduse de Avram Iancu, solidarizarea cu unirea din 1859 şi războiul de independenţă din 1877—1878, creşterea prin gimnaziul de la Beiuş a unor generaţii de luptători pentru unitate naţională, participarea la realizarea actului istoric de la 1 decembrie 1918 şi la eliberarea teritoriului patriei de sub dominaţia hitleristă-horthystă sînt mărturii de neşters din istoria poporului nostru. De menţionat că, în perioada 1940—1944, în urma scindării judeţului Bihor în două, ca urmare a dictatului fascist de la Viena, Beiuşul a devenit reşedinţa judeţului Bihor din România.

Alături de fondurile administrative prezentate, primăriile comunale, preturile, sfaturile populare comunale, raioanele şi cel al regiunii Oradea-Crişana oferă alte informaţii referitoare le dezvoltarea Bihorului începînd cu secolul al XIX-lea şi pînă în zilele noastre, zilele înaintării Bihorului pe coordonatele socialismului.

II. FONDURILE ECONOMICE

Fondurile economice păstrate de Filiala judeţului Bihor a Arhivelor Statului, în număr de 177, sînt formate din : o colecţie de acte ale breslelor din Oradea, 55 fonduri industriale (industrie metalurgică — 14, chimică — 8, minieră — 4, mecanică — 1, construcţii — 1, mase plastice — 7, prelucrarea lemnului — 1, textilă — 3, încălţăminte — 2, asfalt — 1, alimentară — 12 şi comunală — 1), 41 agricole, 30 financiare, 17 comerciale, 6 silvice, 4 societăţi de asigurare şi 23 alte fonduri.

După cum se observă cea mai mare parte din fondurile economice o reprezintă fondurile industriale. Ele cuprind documente create de breslele din Oradea începînd cu secolul al XVIII-lea şi pînă la cele create în zilele noastre de marile fabrici, întreprinderi şi uzine din judeţul Bihor.

Aşezată în calea drumurilor comerciale ce lega apusul de răsăritul Europei, Oradea a devenit un important centru comercial.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

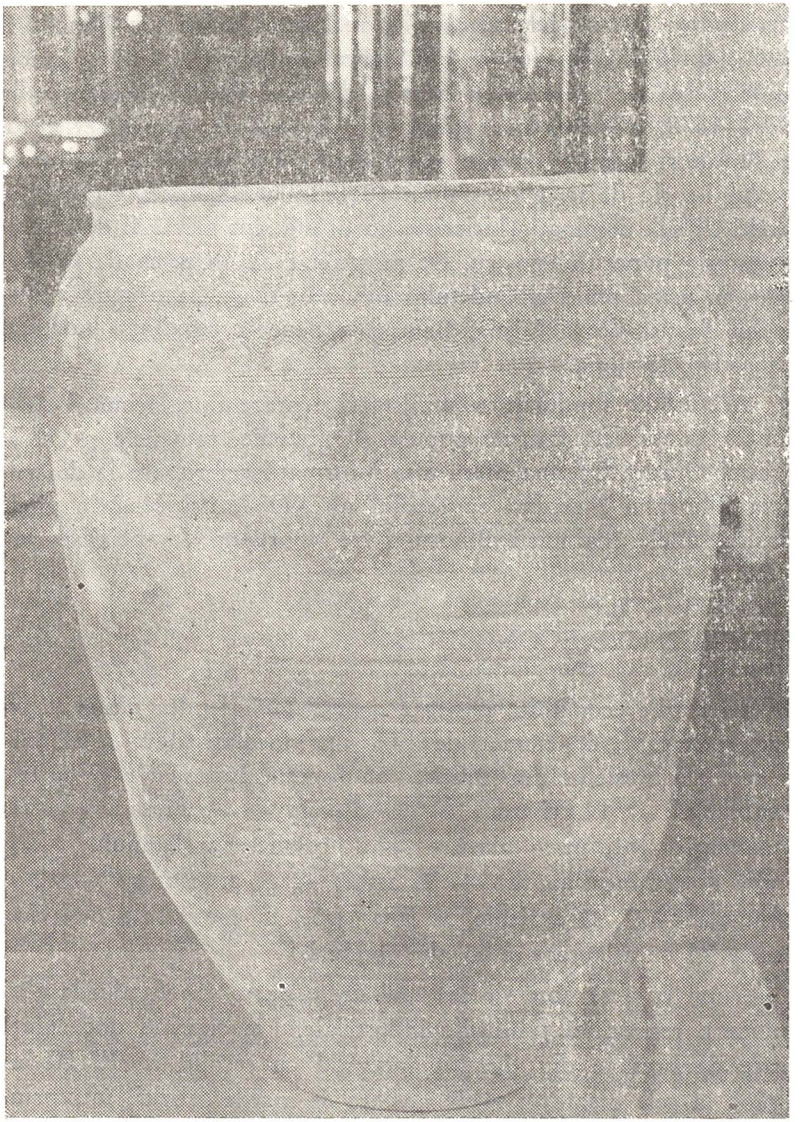

Ceaşcă dacică (sec. I î.e.n. — I e.n.) descoperită la Oradea.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Ca urmare se dezvoltă și meșteșugurile, iar prima breaslă — cea a țesătorilor — este atestată documentar în anul 1395. În secolele XV—XVIII sînt consemnați în documente fierarii, pintenarii și săbierii, turnătorii de clopote și sticlarii, aurarii, cioplitorii în piatră, pictorii și cei care brodau cu aur și mărgele, pantofarii și tăbăcarii, măcelarii, curelarii, pielarii, tîmplarii, lăcătușii, armurierii, rotarii, zidarii, dulgherii, cărămidarii, blănarii, croitorii, chirurgii și bărbierii, dogarii și năsturarii. Mărturie stau documentele existente în fondurile Prefectura județului Bihor, Primăria municipiului Oradea, Capitlul romano-catolic din Oradea, Episcopia romano-catolică din Oradea și Colecția de acte ale breslelor. Din registrele de dijmă din anul 1552 rezultă că în această perioadă în Oradea existau 76 meșteșugari diferiți, iar în lista prețurilor fixate de Adunarea generală a comitatului Bihor pentru produsele meșteșugărești, în anul 1722 sînt amintite 16 ramuri, fiecare fiind organizată în breaslă. În sfîrșit, conform unei statistici întocmită în anul 1851, în Oradea exista un număr de 26 de bresle, din care făceau parte 900 de meșteri.

Bogățiile subsolului și solului bihorean au permis dezvoltarea unei importante industrii manufacturiere în județul Bihor. Astfel, în fondurile noastre se găsesc documente referitoare la manufacturile de fier de la Vașcău (anul 1600), Pocioveliște (anul 1738), Drăgănești (anul 1738) și Briheni (în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea), la manufactura de sticlă din Beliu (anul 1741), la cele de bere de la Oradea-Seleuș (anul 1721), Beiuș (anul 1721), Beliu (anul 1738), Oradea (anul 1702) și Rontău (anul 1714), manufactura de hîrtie de la Finiș-Beiuș (anul 1789), de mătase din Oradea (anul 1793) și hutele de potasă de la Beliu, Carasău Lupoaia, Dumbrăvița de Codru, Suncuiuș, Șoimuș și Voievozi din secolul al XVIII-lea.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Existînd o asemenea industrie manufacturieră era şi normal ca pe teritoriul judeţului Bihor, în special în oraşul Oradea, să se dezvolte o industrie diversificată pe ramuri de activitate. Documentele din secolul al XIX-lea şi primele decenii ale secolului XX consemnează existenţa unor numeroase ateliere şi fabrici mai mici, care prin activitatea lor satisfăceau necesităţile pieţei interne a comitatului, producînd totodată şi pentru pieţele din exterior. După desăvîrşirea unităţii de stat a României, în Bihor se dezvoltă industria metalurgică, textilă, de piele şi încălţăminte, industria minieră, de prelucrarea lemnului, industria alimentară etc. Dar o dezvoltare modernă a industriei bihorene va avea loc abia după victoria revoluţiei de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă din august 1944 şi eliberarea teritoriului patriei de sub ocupaţie străină. Datorită politicii înţelepte a partidului şi statului nostru, se vor ridica mari fabrici, uzine şi întreprinderi metalurgice, constructoare de maşini, chimice, textile, mecanice ş.a. în principalele localităţi ale judeţului : Oradea, Beiuş, Dr. Petru Groza, Salonta, Marghita, Aleşd, Suplacu de Barcău, etc.

Din categoria *fondurilor agricole* existente la filiala noastră menţionăm pentru valoarea lor următoarele : Administraţia domeniului „Stubenberg" Săcueni (1700—1948), Domeniul episcopesc român-unit Beiuş (1733—1948), Consilieratul agricol al judeţului Bihor (1920—1944), Comisia pentru expropriere şi împroprietărire a judeţului Bihor (1922—1949), Inspectoratul Agricol al judeţului Bihor (1938—1944), precum şi fondurile arhivistice create de ocoalele agricole, C.A.P., G.A.S., I.A.S., S.M.A., Trustul I.A.S. Bihor şi Trustul judeţean Bihor pentru mecanizarea agriculturii. Documentele din aceste fonduri oferă multiple informaţii referitoare la situaţia ţărănimii, relaţiile dintre stăpînii de pămînt şi supuşi, transformarea domeniului de tip feudal în cel de tip capitalist, reformele agrare din anii 1921 şi 1945, transformarea socialistă a agriculturii şi rezultatele obţinute pînă în zilele noastre.

O grupă aparte a fondurilor economice o formează cele *financiare*. Din cele 30 fonduri financiare, cele mai reprezentative sînt Institutul de credit şi economie „Bihoreana" (1888—1947),

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Banca „Victoria" S.A. Oradea (1931—1948), Banca „Casa de păstrare" a județului Bihor (1884—1950), Banca Agrară Oradea (1883 —1951) și Banca Națională a României — Sucursala jud. Bihor (1920—1948).

În primăvara anului 1897 un grup de fruntași ai intelectualității române din Oradea și Bihor, în frunte cu Iosif Vulcan, redactorul revistei „Familia" din Oradea, au pus bazele *Institutului de credit și economie „Bihoreana"* din Oradea. Scopul institutului, așa după cum se arăta în prospectul de emisiune, era acela „a deștepta spiritul de economie în toate clasele societății, prin depuneri spre fructificare : și prin deschiderea de credite solide, a înlesni orice lucrare onestă pe terenul agriculturii, industriei, comerciului și altor afaceri economice". Înființarea unui asemenea institut era cu atît mai necesară, cu cît — așa după cum se arăta într-un apel adresat publicului românesc — „Pe zi ce merge, se simte tot mai tare lipsa unui institut de credit și economii, unde să fie cu privire la interesele poporului nostru român, care geme sub povara cămătarilor, care folosindu-se de împrejurările materiale nefavorabile și mai vîrtos de aceea, că poporul nostru în cele mai multe cazuri în zadar se adresează către institutele de bani străine, pentru o datorie bagatelă îi vinde moșia..."

Eforturile făcute de fondatori n-au rămas nerăsplătite. Pe adresa fondatorilor s-au revărsat un șuvoi de subscrieri și scrisori din cele mai diferite localități și de la cei mai diferiți expeditori. În rîndurile celor ce se adresau fondatorilor și subscriau inițiativei se găseau țărani, învățători, avocați, preoți, medici, militari, funcționari, asociații culturale românești, instituții de credit, fundații și publicații din toate așezările mai importante din Transilvania, Banat, Maramureș și bine înțeles din Bihor, din Budapesta și Viena, din Pilsen și București, din Roman, Brăila, Galați și Ploiești. În scrisorile lor proaspeții acționari își exprimau bucuria înființării institutului „Bihoreana", urîndu-i, totodată, ca „să crească și să înflorească spre binele comun al românismului".

Începîndu-și activitatea abia la 1 octombrie 1898, după aprobarea statutelor de către autorități și înscrirea la tribunal, „Bihoreana" a pus în aplicare planurile inițiatorilor săi. Astfel, majori-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

tatea împrumuturilor au fost acordate țăranilor români pentru cumpărarea de pămînt și construirea de case. Numai în primul an au fost acordate țăranilor împrumutri în valoare de 800.000 coroane. Ca urmare, în scurt timp, a început să crească numărul țăranilor români proprietari de pămînt, fapt ce a determinat gazeta „Országos Magyar Szövetség" să aprecieze în anul 1905 că băncile românești, deci și „Bihoreana" nu „urmăresc scopuri de cîștig și sînt sprijinitoare puternice, luptătoare dezinteresate ale propriului lor popor". Pe lîngă operațiunile financiare propriuzise efectuate, care au dus la creșterea capitalului social și a celui de rezervă, institutul „Bihoreana" a devenit un sprijinitor activ al românilor din Transilvania. Astfel, a acordat sprijin construirii de școli românești : în 1913 școlii din Vintere și școlii comerciale românești din Brașov, iar în 1916 școlii elementare de fete din Beiuș. Mii de coroane a acordat „Bihoreana" pentru construirea liceului românesc din Brad și a orfelinatelor din Sibiu și Cluj. În anul 1909 a instituit premii pentru învățătorii care în cursul iernii organizau cursuri cu analfabeții și tot în această perioadă au fost distribuite țăranilor români, gratuit, cărți și ziare românești. Numeroși studenți români de la Academia de drept din Oradea și din alte centre universitare s-au bucurat de sprijinul băncii pentru continuarea studiilor. În același timp, conducătorii „Bihorenei" : Iosif Vulcan, Aurel Lazăr, Nicolae Zigre, Coriolan Pop și alții s-au găsit în primele rînduri ale luptei naționale românești.

După 1918, ca urmare a aplicării reformei agrare din 1921, „Bihoreana" s-a orientat spre susținerea industriei și comerțului, participînd la înființarea unor întreprinderi, bănci și societăți pe acțiuni. Dar dificultățile financiare întîmpinate, începînd cu anul 1923, ca urmare a crizei de numerar și mai ales crizei de credite, efectele crizei economice din anii 1929—1931, au perturbat activitatea institutului. Pentru salvarea lui s-a recurs la fuzionarea cu băncile „Victoria" din Arad și „Timișana" din Timișoara într-o singură bancă cu sediul în Arad. Începînd cu dată de 27 mai 1931 și pînă în anul 1948, Bihoreana va funcționa ca sucursală la Oradea a Băncii „Victoria" din Arad.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Documentele create de *Banca „Victoria", sucursala Oradea* (1931—1948) se referă la eforturile făcute pentru reorganizarea activității în condițiile create de criza economică, acordarea de împrumuturi, în majoritate ipotecare acoperite cu cambii bine garantate, desființarea unor agenții considerate ca nerentabile, reactivizarea portofoliului imobilizat și în suferință, lichidarea întreprinderilor, realităților și creanțelor deficitare care nu aduc nici un beneficiu. Informații interesante referitoare la operațiunile financiare, afacerile și situația economică a unor bănci, firme, societăți și întreprinderi ne oferă corespondența purtată de Banca „Victoria" cu aceste unități economice și procesele deschise pentru achitarea unor împrumuturi. De asemenea, cercetarea documentelor referitoare la acționarii, creditorii și debitorii băncii oferă alte informații referitoare la numărul, profesiunea și naționalitatea lor, capitalurile, dobînzile, împrumuturile, datoriile, ipotecile și pierderile acestora.

Făurirea statului național unitar român a permis desfășurarea unei vaste și complexe activități de organizare politică și economică și în teritoriile unite cu România. Între măsurile de organizare economică se înscrie, printre altele, extinderea rețelei de unități ale Băncii Naționale a României. În cadrul acestei acțiuni în luna septembrie 1920, s-a înființat la Oradea *Banca Națională a României — Agenția Oradea*, care si-a început activitatea la 10 noiembrie 1920 și care va lua apoi denumirea de sucursală. În perioada de început, sarcina principală a noii instituții bihorene a fost unificarea monetară pe teritoriul județelor Bihor, Maramureș, Satu Mare, Sălaj și Arad. Situația economică a județului Bihor redresîndu-se treptat, activitatea sucursalei s-a extins asupra tuturor operațiunilor bancare rezultate din funcțiunile economice atribuite Băncii Naționale a României prin dispoziții legale. În conformitate cu funcțiunile economice ce i-au revenit, documentele create oferă informații referitoare la încasări și plăți în numerar pentru băncile și instituțiile publice și persoanele particulare, controlul circulației metalelor prețioase ; controlul importului și al devizelor ; controlul exportului ; cumpărări și vînzări de devize de la sau către băncile autorizate, comercianți, stat sau autorități publice și

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

particulare ; creditarea băncilor pentru negocieri de portofoliu la B.N.R. — scontul şi rescontul ; acordarea de împrumuturi pe gaj ; plata de scadenţă a cupoanelor rentelor şi obligaţiilor, a titlurilor exigibile şi ieşite la sorţi ; operaţiuni de viramente prin conturile de virament deschise particularilor, comercianţilor, societăţilor comerciale şi industriale, aşezămintelor culturale şi de binefacere, precum şi diferitelor autorităţi publice ; operaţiuni de trezorerie pentru contul statului şi pentru conturile instituţiilor publice autonome ; probleme de contencios : evidenţa falimentelor, concordatelor şi moratoriilor cerute, declarate şi respinse, înfiinţări, desfiinţări şi restrîngeri de popriri ; probleme administrative şi de personal.

Activitatea Băncii Naţionale a României, Sucursala Oradea, a fost profund influenţată de punerea în aplicare a Dictatului fascist de la Viena din 30 august 1940. În urma dictatului, sucursala a primit ordin de evacuare la Arad, ceea ce s-a înfăptuit la 1 septembrie 1940. Motivat de necesitatea propăşirii şi dezvoltării economice a judeţului Bihor rămas între hotarele României, foarte sărac în acel timp, organele de conducere ale judeţului Bihor au solicitat conducerii B.N.R. fixarea sediului Sucursalei Oradea a B.N.R. în oraşul Beiuş. Aprobîndu-se această cerere, sucursala şi-a reluat activitatea la 15 decembrie 1940, sub denumirea de Banca Naţională a României — Agenţia Beiuş. La data de 14 septembrie 1944, ca urmare a evenimentelor petrecute pe teritoriul Bihorului. Agenţia Beiuş a B.N.R. s-a refugiat la Brad, de unde a revenit la Beiuş la 9 octombrie 1944.

După eliberarea teritoriului patriei de sub ocupaţia horthysto-nazistă, B.N.R. — Agenţia Beiuş a revenit la Oradea, reluîndu-şi activitatea în luna martie 1945 sub vechea denumire. La data de 28 decembrie 1946, prin decretul nr. 1096, Banca Naţională a României, împreună cu toate unităţile sale teritoriale, a fost naţionalizată, funcţionînd sub aceeaşi denumire şi efectuînd aceleaşi operaţiuni pînă la 13 noiembrie 1948. La această dată, prin decretul nr. 320, s-a stabilit noua organizare, corespunzătoare ţelurilor politice şi economice ale Republicii Populare Române. Începînd cu această dată, activitatea noii instituţii — Banca de stat a R.P.R.,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Sucursala Oradea —, organizată pe baze noi, se deosebește fundamental de cea din perioadele anterioare, corespunzînd noilor cerințe ale istoriei patriei noastre.

Informații prețioase referitoare la dezvoltarea social-economică a Bihorului oferă și celelalte fonduri financiare, comerciale, silvice și de altă natură din cadrul fondurilor economice păstrate de Filiala județului Bihor a Arhivelor Statului.

III. FONDURILE DIN RAMURA ÎNVĂȚĂMÎNT ȘI CULTURĂ

Aceste fonduri provin de la 73 instituții de învățămînt și 17 instituții de cultură. Din cadrul fondurilor arhivistice create de instituțiile de învățămînt fac parte : școli primare și elementare de stat sau confesionale, gimnazii, licee, școli superioare, școli civile, școli normale, institute, seminarii, revizorate, comitete și inspectorate școlare, academii și facultăți. Dintre acstea, pentru importanța și numărul documentelor menționăm : *Academia de drept din Oradea (1790—1934)*, înființată în anul 1788, va funcționa în cadrul Academiei regale din Oradea alături de Facultatea de filozofie înființată în anul 1759. După unii autori, Facultatea de drept din Oradea ar fi luat ființă în anul 1780, odată cu ridicarea la rangul de Academie regală a Facultății de filozofie din Oradea. Academia regală, cu cele două facultăți, funcționează pînă în anul 1850, cînd Facultatea de filozofie se desființează, iar Facultatea de drept primește denumirea de „Academia regală de drept". Sub această denumire, cu unele schimbări neînsemnate, va funcționa pînă în anul 1934, cînd se desființează și trece în cadrul Facultății de drept din Cluj.

Bogatul material arhivistic care a ajuns pînă la noi, cuprinde toate categoriile de documente create de o asemenea instituție de învățămînt, documente scrise în limbile latină, română, germană și maghiară. Cercetătorul care se va apleca asupra acestor documente va afla date interesante asupra organizării și desfășurării procesului de învățămînt, a materiilor predate și studiate, a profesorilor

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

și studenților de la Academie, a activităților școlare și extrașcolare și multe altele. Astfel, documentele amintesc, începînd cu anul 1838, numirea ca profesor la catedra „Scientiarum Politicarum" a canonicului român. Nicolae Barbola, care era și profesor de drept natural la Academie. Fiind pensionat în anul 1847, Nicolae Borbola va funcționa ca director al școlilor confesionale greco-catolice din Oradea pînă în anul 1897. Informații prețioase sînt cele referitoare la fundațiile care au sprijinit cu stipendii studenții săraci și silitori. Despre fundația „Nicolae Jiga" aflăm dintr-o scrisoare din 5 decembrie 1861, a delegatului Comisarului regal Boțco Atanasiu, că Nicolae Jiga și soția sa au pus bazele unei fundații pentru tinerii români, care studiază la Academia de drept și la școlile din Oradea. Pentru meritele cîștigate, Nicolae Jiga a fost decorat cu crucea de aur. Alte fundații menționate sînt : Szenczy Kondi, Jedlicska, Fogarasi Mihai, Romanțan Simion, Maria Tereza, Ghiba Birta, Emanuil Gojdu, Episcopul Olteanu și a profesorului Hovanyi Iuliu care a acordat o bursă studentului român Farc Ioan pentru a studia dreptul penal la Roma. Numai cu stipendiile acordate de fundația „Emanuil Gojdu", care la înființare (1870) avea un capital de 200.000 florini, iar în anul 1913 ajunsese la aproape 2.000.000 coroane, s-au bucurat, în perioada 1871—1918, 118 studenți români de la Academia de drept din Oradea.

De activitatea studenților de la Aacademie sînt legate și încercările de înființare a unor societăți. Astfel, un document din 18 decembrie 1850 ne informează că studenții români Deheleanu Gheorghe și Neteu Ioan, în numele tineretului școlar român din Oradea, au solicitat aprobarea forurilor competente pentru înființarea unei „Societăți de lectură și de editarea almanahului". De asemenea, în anul 1863 studenții români cer aprobare pentru înființarea „Societății corale române". Strădaniile n-au rămas fără rezultate : la 14 decembrie 1867 a luat ființă „Societatea corală a studenților de la Academia de drept din Oradea", în anul 1868 „Societatea de ajutor a studenților" rezolva cererile de ajutor ale studenților săraci, iar în anul școlar 1871/1872 se organizează „Societatea de lectură" a Academiei regale din Oradea.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Din rîndurile studenţilor români de la Academia de drept s-au ridicat mari personalităţi, luptători activi pentru propăşirea naţiunii române aflate sub oprimarea străină, pentru unitate şi libertate naţională : Nicolae Borbola, Emanuil Gojdu, Ioan Dragoş, Nicolae Zigre, Coriolan Brediceanu, Aurel Lazăr, Lucian Bolcaş, Ioan Ciordaş. ş.a

Liceul „Samuil Vulcan" din Beiuş (1828—1948). Rezultat al străduinţilor unor generaţii de cărturari români, culminînd cu cele ale episcopului Samuil Vulcan, liceul beiuşan a luat fiinţă în anul 1828 sub denumirea de „Pedagogium seu Gymnasium minus" (Pedagogiu sau Gimnaziu inferior), fiind al treilea gimnaziu românesc din Transilvania (Braşov — 1743 şi Blaj —1754). Deschis „întru folosul şi cultura naţiunei române lipsite cu totul de ajutor şi cultură", străjuit de o parte de Maramureş şi Satu Mare, iar de alta de Arad şi Banat, unde nu se găsea nici o şcoală secundară naţională românească, gimnaziul din Beiuş a jucat un rol de o însemnătate excepţională pentru cultura şi naţia română.

Fondul arhivistic, păstrat în depozitele filialei noastre, cuprinde documente scrise în limbile latină, română şi maghiară. Cercetarea atentă a documentelor va scoate la iveală dezvoltarea liceului de la înfiinţarea sa şi pînă în anul 1948/1899, evoluţia procesului de învăţămînt, rezistenţa opusă încercărilor autorităţilor de introducere a limbii maghiare şi apoi a celei germane, introducerea limbii române ca limbă de predare, situaţia elevilor şi cadrelor didactice, activitatea bibliotecii şi societăţii de lectură, educarea în spirit patriotic românesc a generaţiilor de elevi, fundaţii şi stipendii, participarea profesorilor şi elevilor la evenimentele importante ale istoriei poporului român din secolele XIX şi XX. Astfel, înfăptuirea Unirii Principatelor Române din 24 ianuarie 1859 a avut un profund ecou în rîndurile cadrelor didactice de la gimnaziul beiuşan. La şase zile după înfăptuirea Unirii, din urbea Beiuşului era expediată pe adresa jurnalului „Naţionalul" din Bucureşti o scrisoare şi o poezie. Scopul declarat de autor — profesorul George Marchiş de la gimnaziul din Beiuş — al expedierii scrisorii din „vatra strămoşului Menumorut", era acela de a

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

face cunoscut „fraților îndepărtați" adevărata stare a românilor din acest colț de țară, asuprirea și politica de desnaționalizare dusă de guvern, lipsa de drepturi politice și naționale. Totodată, arăta că s-a încumetat a scrie o poezie, intitulată „Un glas de peste Carpați", dedicată „fraților din Principate după alegerea aceluiași Domn în amble țări".

În anul 1895, pe baza „mai multor rapoarte despre gimnaziul superior din Beiuș" ministrul ungar al Cultelor și Instrucțiunii Publice atrăgea atenția episcopului patron al gimnaziului că „starea de spirit din gimnaziu nu arată într-o lumină favorabilă", că anuarele tipărite au fost folosite „spre politizarea" unor evenimente, că se tratează geografia Ungariei ca „geografie românească, românizînd denumirile localităților", că elevii sînt educați în spirit românesc și că „în cercul de lectură al gimnaziului elevii declamă poezii ale unor poeți care, în anul 1848/1849, instigau pe români la rebeliune împotriva tiraniei maghiarilor (A. Mureșanu, V. Alecsandri și alții)". Mai mult „în biblioteca cercului de lectură se găsesec opere ale scriitorilor români cu sentimente patriotice".

Liceul „Emanuil Gojdu" Oradea (1919—1972) a luat ființă în anul 1873 sub denumirea de școală reală superioară, cu menirea de a pregăti cadre pentru ocupații practice : meserii, agricultură și comerț, dar să dea și o bază suficient de solidă pentru continuarea studiilor în institute tehnice. După eliberarea orașului Oradea (20 aprilie 1919), școala reală se transformă în Liceul modern real român de stat cu sediul în actualul local al Liceului „Emanuil Gojdu" din Oradea, avînd ca director pe dr. Vasile Chirvai. Paralel cu liceul real, funcționa Liceul clasico-modern „Emanuil Gojdu", cu sediul în fostul local al școlii normale. În anul 1920 cele două licee fuzionează, iar la 12 martie 1923 elevii maghiari de la Liceul catolic premonstratens din Oradea sînt transferați la Liceul „Emanuil Gojdu", constituindu-se într-o secție separată. Ca urmare, în anul școlar 1922—1923, sub raport etnic, liceul avea 53% elevi români și 47% unguri și alte naționalități, situație ce s-a menținut, cu mici modificări, pînă în anul 1937. În ceea ce privește starea socială a elevilor, după cea a părinților, 50% erau fii de țărani,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

muncitori şi mici comercianţi, iar fiii de intelectuali reprezentau 38,7%. Elevii secţiei maghiare, dintr-un total de 125 elevi, 38,2% erau fii de intelectuali, iar 79,2% fii de moşieri şi mari comercianţi

În această perioadă are loc în viaaţ liceului o transformare radicală : înlocuirea programei şcolare maghiare din 1883, cu cea a lui Spiru Haret. Schimbarea n-a constat în simpla înlocuire a limbii maghiare ca limbă de predare, cu limba română. A fost o frămîntare şi o fasonare radicală a mentalităţii celor crescuţi în programa veche din 1883. La limbi, bunăoară, în locul „pisălogelii gramaticale" s-a introdus un spirit viu „care ghiceşte şi se înfioară de frumuseţea unei lecturi", în locul datelor biografice, se schiţează portretul autorului cu liniile lui caracteristice. La ştiinţe, în locul metodei cu cartea şi creta, se introduce experienţa ; din matematici se elimină anostele formule de trigonometrie sferică, în care se înfereca cerul înstelat ; în locul exerciţiilor se introduc probleme „care aţîţa inteligenţa elevului".

Desfăşurarea firească a procesului de învăţămînt, atmosfera armonioasă ce domnea între români şi celelalte naţionalităţi din liceul orădean, a fost grav perturbată din cauza evenimentelor politice internaţionale. În urma Dictatului fascist de la Viena din 30 august 1940, liceul din Oradea trece sub imperiul altor legiuri, primind denumirea de Liceul „Szent László", iar din numeroasele clase româneşti rămîne o modestă secţie română, a cărei existenţă plutea între a fi şi a nu fi.

Eliberarea oraşului Oradea, la 12 octombrie 1944, de către trupele române şi sovietice, a marcat cotitura necesară reînfiinţării liceului românesc, care şi-a reînceput cursurile la 5 decembrie 1944 şi a cărei activitate continuă şi în zilele noastre.

Fondul arhivistic creat de Liceul „Eamnuil Gojdu" din Oradea, ca urmare a tragicelor evenimente din anii 1940—1944, a avut mult de suferit. După cedarea Transilvaniei de nord în 1940, o parte a arhivei a fost evacuată şi transportată la liceul „Gheorghe Lazăr" din Sibiu, de unde a fost readusă abia la 17 septembrie 1946. Restul arhivei şi bibliotecii, au rămsa pe loc, fiind devastate în bună parte de către trupele hortyste invadatoare şi populaţia civilă. S-au păstrat registrele matricole (1919—1940 ;

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

1944—1972), registre de procese-verbale ale comitetului școlar (1925—1940) registre de procese-verbale ale profesorilor (1921—1933), cataloage (1926—1930), ordine, instrucțiuni, rapoarte, dări de seamă, procese-verbale și corespondență (1930—1972). O sursă bogată de informații, care acoperă într-o bună măsură documentele distruse, o constituie anuarele liceului, documentele existente în alte fonduri arhivistice păstrate la Filiala județului Bihor a Arhivelor Statului, presa orădeană și numeroasele lucrări apărute de la înființarea liceului și pînă în prezent. Alături de documente, ne face o deosebită plăcere să recomandăm cercetătorilor Monografia Liceului „Emanuil Gojdu" întocmită de profesorii Teodor Neș, Iosif Sălăgean și Emil I. Roșescu, foști directori ai liceului, monografie care cuprinde pagini ce se lipesc de sufletul oricărui român.

Cercetarea acestor documente va scoate la iveală istoria acestui vechi lăcaș de cultură românească ; greutățile și împlinirile dascălilor care s-au dăruit creșterii și educării miilor de elevi care au frecventat liceul, dintre care mulți au devenit apreciați oameni de știință și cultură ; activitatea comitetului școlar ; activitatea culturală desfășurată de elevi și cadrele didactice ; aspecte ale unor evenimente politice, realizările remarcabile obținute după 23 August 1944 și pînă în prezent.

Informații la fel de interesante oferă și documentele din celelalte fonduri școlare, în special Liceul „Iosif Vulcan" Oradea (1783—1966), Liceul de fete Beiuș (1896—1948), Comitetul școlar al județului Bihor (1923—1949), Revizoratul școlar al județului Bihor (1925—1948), Inspectoratul școlar al județului Bihor (1938—1950), ș.a.

Din cadrul *fondurilor arhivistice create de instituțiile de cultură*, în număr de 17, fac parte printre altele : „ASTRA" Bihor-Oradea (1905—1945), Fundația „Emanuil Gojdu" Oradea (1870—1888), Societatea de arheologie și istorie Oradea (1838—1948), Fundația „Nicolae Jiga" Oradea (1862—1950), Casa Națională a județului Bihor (1929—1939), Reuniunea de cîntări „Hilaria" Oradea (1875—1973), Teatrul Asociației „Vestul Românesc" (1928—1930) ș.a. Documentele din aceste fonduri dau informații referi-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

toare la diverse aspecte ale vieții culturale din județul Bihor, stipendiile acordate elevilor și studenților români din Bihor aflați la diferite școli și academii, înființarea de societăți culturale, concerte muzicale, străduințele pentru înființarea unui teatru românesc la Oradea, spectacole de teatru, activitatea muzeistică în Oradea etc.

IV. FONDURILE JUDECĂTOREȘTI

Sînt reprezentate de Judecătoria orașului Oradea (1854—1952), Judecătoria rurală Oradea (1935—1947), Judecătoria mixtă Oradea (1948—1952), Judecătoria populară mixtă Beiuș (1851—1929), Judecătoria rurală Săcueni (1872—1952), judecătoria rurală Tinca (1931—1952), Judecătoria mixtă Salonta (1892—1952), Judecătoria rurală Aleșd (1915—1952), Judecătoria rurală Tileagd (1948—1952), Judecătoria rurală Valea lui Mihai (1934—1952), Judecătoria rurală Sălard (1948—1952), Tribunalul județean Bihor (1876—1968), Tribunalul orașului Oradea (1899—1919), Tribunalul raionului Salonta (1952—1968), Tribunalul raionului Săcueni (1952—1960), Parchetul Tribunalului Oradea (1930—1952), Parchetul Tribunalului Bihor (1927—1952), Curtea de Apel Oradea (1896—1952), Parchetul general al Curții de Apel Oradea (1922—1952) ș.a. Documentele oferă date referitoare le dezvoltarea agriculturii, industriei și comerțului cuprinse în dosarele firmelor, societăților și asociațiilor înregistrate la tribunal ; procese civile și penale avînd ca obiect o diversitate de cauze ; probleme de carte funciară ; probleme privind relațiile sociale în secolele XIX—XX ; probleme ale mișcării muncitorești (1922—1940) ; procesul de democratizare a justiției românești ș.a.

V. FONDURILE APARȚINÎND CULTELOR.

Aplicarea prevederilor Decretului nr. 472/1971 privind Fondul Arhivistic Național, a permis ca, pe lîngă fondurile existente în

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

depozitele filialei, să fie preluate numeroase fonduri de la culte. Astfel, în prezent filiala păstrează următoarele fonduri : Episcopia romano-catolică Oradea (1336—1959), Capitlul Episcopiei romano-catolice Oradea (1318—1951), Episcopia ortodoxă română Oradea (1780—1953), Episcopia greco-catolică Oradea (1721—1948), Protopopiatul ortodox Oradea (1872—1949), Protopopiatul ortodox Vaşcău (1864—1945), Protopopiatul reformat Bihor (1768—1951), Protopopiatul reformat Marghita (1736—1950), Protopopiatul reformat Salonta (1773—1947), Protopopiatul ortodox Beiuş (1797—1950), 88 parohii ortodoxe, 33 parohii greco-catolice, 18 parohii romano-catolice, 77 parohii reformate, colecţia registrelor de stare civilă ş.a.

Avînd în vedere numărul impresionat al acestor fonduri, în cantitate de peste 1 600 m.l. şi valoarea deosebită a documentelor, ne propunem să prezentăm pe cele mai reprezentative :

Episcopia romano-catolică Oradea (1336—1959) înfiinţată la sfîrşitul secolului al XI-lea, dintr-o modestă prepozitură şi-a întins jurisdicţia, pînă la 1557, asupra comitatelor Bihor, Békés, o parte din comitatul Zărand (pe malul drept al Crişului Alb) şi Cluj (la răsărit de Munţii Apuseni). După anul 1688 cuprindea comitatele Bihor, Békés, Crasna şi Solnocul de Mijloc, iar începînd cu anul 1919 şi-a menţinut jurisdicţia doar asupra judeţelor Bihor şi Sălaj. Ca urmare a înzestrărilor de care s-a bucurat din partea regalităţii maghiare, episcopia a devenit proprietara unor întinse domenii, beneficiara unor privilegii deosebite, iar episcopul nu numai cel mai mare feudal din Bihor, ci unul din cei mai însemnaţi din Transilvania.

În decursul îndelungatei sale existenţe, Episcopia romano-catalică din Oradea a creat un mare volum de acte, care prezintă o deosebită valoare documentară pentru cercetarea ştiinţifică. Fondul arhivistic cuprinde două mari categorii de documente, rezultate din principalele activităţi ale episcopiei : documente create în calitate de for eclesiastic (1625—1948) şi documente create în calitate de stăpîn feudal (1336—1959).

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Documentele create de episcopie în calitate de for eclesiastic cuprinde actele emanate de la oficiile înalte ale regatului ungar, sub denumirea de intimate sau decrete, sau care cuprind probleme în legătură cu acestea, adică actele de interes public, apoi cele care oglindesc viața eparhiei sau a diecezei și privesc persoanele și localitățile din dieceză, rezolvarea problemelor supuse jurisdicției episcopului și probleme de contencios (juridice). O categorie aparte sînt actele care se referă la probleme de școală și de studiu, de cultură și de educație : institute de învățămînt, școli, directori de școli, profesori, planuri de învățămînt, sisteme de educație, cărți școlare, cenzura cărților, tipografii, etc.

Documentele create de episcopie ca stăpîn feudal sînt de o deosebită valoare istorico-documentară. Ele se referă la : atestări vechi de localități în Bihor ; vechea organizare a românilor bihoreni în voievodate, cnezate și crainicate ; relațiile dintre stăpînul de pămînt și iobagi ; urbariile domeniilor episcopești înainte de Maria Tereza și în timpul domniei ei, urbariile speciale ale posesiunilor episcopești și tabelele urbariale, reglementări urbariale, intimate și ordine înalte referitoare la reglementările urbariale, procese urbariale, măsurători și hărțile posesiunilor ; dijme și procesele pornite împotriva denegatorilor de dijme ; iobagi și jeleri ; robotele și plîngerile împotriva acestora ; juzii satelor și activitatea lor ; decima și nona, scutirile și răscumpărările decimelor și nonelor ; creșterea și pășunatul animalelor (vite, oi, porci) ; viticultură și pomicultură ; activitatea breslelor ; manufacturile de fier de la Vașcău, Pocioveliște, Drăgănești și Briheni, de sticlă de la Beliu, de bere de la Seleuș-Oradea, Beiuș, Beliu și Rontău, de hîrtie de la Finiș, de mătase de la Oradea, hute de potasă, cazane de fiert țuică, cariere de piatră etc. ; pătrunderea relațiilor capitaliste în agricultură ; dezvoltarea comerțului ; forme ale luptei de clasă ; muzee și școli ; comori și tezaure găsite, băile de la Haieu și Tinca ; probleme militare, încartiruirea și întreținerea armatei și multe alte probleme.

Capitlul Episcopiei romano-catolice din Oradea se numără printre cele mai vechi instituții feudale din Transilvania. Întemeiat la sfîrșitul secolului al XI-lea, a continuat să existe, cu excepția

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

perioadei 1564—1694, pînă în anul 1948. De la început a fost înzestrat cu moşii, privilegii şi prerogative care au fost sporite în cursul secolelor următoare.

Dintre canonicii care timp mai scurt sau mai îndelungat au făcut parte din capitlul din Oradea, menţionăm : Rogerius (1241) autorul scrierii „Carmen miserabile"", Andrei de Engulio (1345) medic al curţii regale, Stephanus Michaelis, zis Olahul (1401), Petrus de Wep (1425—1448) întemeietorul spitalului aşezat lîngă şcolile din Oradea, Ioan Vitéz de Zredna (1442—1445) umanist, Ioan Czezmiczai, cunoscut sub numele de Ioan Panonius (1451—1459), poet de limbă latină, Martinus Haczi (în jurul anului 1500) din districtul Haţegului, poet de limbă latină, Stefan Farkas (1694—1709) custode al arhivei capitulare şi restauratorul Băilor Felix, Paul László (1713—1729) arhidiacon al parohiilor româneşti unite, Anton Ganoczi (1768—1790) primul istoriograf al diecezei de Oradea, George Pray (1790—1811) istoric şi editor de documente, Francisc Florian Rómer (1871—1889) vestit arheolog, Vincenţiu Bunyitay (1893—1915) istoric, etc.

În activitatea sa ca loc de adeverire, proprietar şi administrator al unuia dintre cele mai întinse domenii, sfetnic şi ajutor al episcopilor în probleme eparhiale, capitlul a creat o arhivă bogată din care însă s-au păstrat aproape în întregime doar actele dintre anii 1694—1948. Arhiva veche este astăzi aproape dispărută sau fragmente ale ei se găsesec în fonduri familiale sau ale unor instituţii. Totuşi fondul arhivistic al acestei instituţii, prin seriile de documente ce le cuprinde, prezintă o deosebită valoare ştiinţifică. Astfel, seria „Actele regnicolare" (1449—1892) conţine documente rezultate din activitatea capitlului ca loc de adeverire : privilegii acordate de principii Transilvaniei şi regii Ungariei unor localităţi şi persoane, porunci, scrisori de încunoştiinţare, de zălogire şi mărturie, testamente etc. referitoare la : punerea în stăpînire asupra unor moşii, vînzări şi zălogiri de proprietăţi, înnobilări, scutiri de dijme, eliberări din iobăgie, abuzuri şi altele. Seria „Instrumenta litteralia" (1318—1824) cuprinde documente prea puţin cercetate pînă în prezent. Documente originale anterioare secolului al XVII-lea sînt puţine la număr, în schimb există un mare număr

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

de transumpturi emise de locurile de adeverire sau alte autorităţi laice ori eclesiastice care cuprind documente începînd cu secolul al XIII-lea. Originalele cele mai vechi sînt două acte emise de conventul Sf. Ştefan din Dealul Oradiei în 1318 şi 1329, primul fiind un act de mărturie, iar al doilea o scrisoare de tranzacţie asupra unor posesiuni. Sînt amintite, printre altele, localităţile Toboliu şi Ioşia de lîngă Oradea. Dintre actele privilegiale menţionăm originalul emis de regele Ladislau, la Praga în 1454, prin care se cere comiţilor şi juzilor din comitatele regatului şi oraşelor regatului ca locuitorii tîrgului Beiuş şi ai tuturor satelor din districtul Beiuş, care călătoresc pentru procurarea celor necesare traiului, să nu fie arestaţi, judecaţi sau jefuiţi. Amintim, de asemenea, actele privilegiale emise de episcopii de Oradea pentru Beiuş şi pentru iobagii din oraş şi din district, prin care Beiuşul a fost declarat oraş liber, cu dreptul de a-şi alege jude şi 12 juraţi. Emitenţii acestor privilegii sînt episcopii : Dominicus care la 1495 reconfirma privilegiile date de antecesorii săi, Valentin (1481), Ioan Vitéz (1451), Andrea Scolari (1422), Sigismund Thurzo care în 1508 a confirmat privilegiul lui Valentin şi Frater Georgius (Martenuzzi) care în 1548 a reconfirmat privilegiile date de toţi antecesorii săi începînd cu Andrea Scolari. Mai menţionăm privilegiul cardinalului Emeric Csáky prin care în 1724 presbiterii de rit grecesc de pe domeniul episcopiei erau scutiţi de plata tuturor taxelor. Documentele din această serie mai oferă informaţii referitoare la posesiunile fiscului regal (1655) ; privilegiile breslei fierarilor, pintenarilor şi armurierilor din Oradea (1570) ; procesele capitlului pentru reconstituirea vechiului domeniu (sec. XVIII—XIX) ; rezistenţa iobagilor la darea dijmelor şi nonelor (1695 şi 1717) ; înfiinţarea de şcoli (1717) ; tipărirea de cărţi (1752) ; menţionarea voievozilor români din districtele româneşti Beiuş, Beliu şi Suplac (în documentele din 1552, copie autentificată din 1746, fiind amintiţi 10 voievozi români). Seria „Acta antiqua (1557—1827) cuprinde privilegii, intimate regale, procese, hotărnicii, protocoale ale scaunului de judecată, testamente, acte fundaţionale, conscrieri urbariale şi socoţi financiare. Documentele, în ordinea fasciculelor în care sînt constituite, oferă informaţii referitoare la :

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

none (1701, 1768) ; hotarul dintre Vadul Crişului şi Gheghia (1756) ; transcrierea hotărniciei de la 1585 în care este menţionat printre martorii ascultaţi, Matei voievodul de Dumbrăviţa ; conscrierile din 1769 în care sînt menţionaţi preoţi şi învăţători români, şpanii români din Dumbrăviţa şi Felcheriu (1772), privilegiile preoţilor valahi (1573) ; scutirea de gloabe a preoţilor valahi din districtul Beiuşului (1554) ; locuitorii cartierului Velenţa-Oradea, care erau în majoritate români (1752) ş.a. Seria „Acta miscellanea" (1504—1916) conţine , în mare majoritate, acte economice : conscrieri urbariale ; registre de dijmă, nonă şi robotă ; acte în legătură cu administrarea, exploatarea şi replantarea pădurilor ; revizuirea hotarelor dintre Transilvania şi Ungaria (1788), cu care ocazie se arată că toţi martorii au fost români, iar denumirile toponimice sînt toate româneşti ; frămîntările politice din anii 1780—1811 (din timpul lui Iosif al II-lea şi Leopold al II-lea) : proteste împotriva introducerii limbii germane în administraţie, în problema toleranţei religioase, a reglementării educaţiei copiilor rezultaţi din căsătoriile mixte şi trecerea de la religia catolică la alte confesiuni, a îngrădirii libertăţii tipografilor şi înăspririi cenzurii, a libertăţii oraşelor haiduceşti (1782—1794) etc.

Pe lîngă seriile de acte prezentate, mai sînt şi altele, cum ar fi seria „Actelor economice" (1717—1945) care cuprinde documente referitoare la un întins domeniu feudal, cu o vastă problematică de ordin economic şi social.

Fondul arhivistic creat de *Episcopia greco-catolică Oradea* cuprinde documente din perioada 1721—1948, scrise în limbile latină, română, germană şi maghiară. Filiala noastră păstrează doar o parte din acest fond, cealaltă parte aflîndu-se la Episcopia ortodoxă română din Oradea. Dincolo de caracterul lor confesional, documentele oferă informaţii complexe referitoare la situaţia social-economică a populaţiei româneşti din Bihor şi lupta pentru drepturi politice şi unitate naţională a populaţiei româneşti din Transilvania. Memoriile, petiţiile, plîngerile şi corespondenţa unor mari cărturari români (1754—1918) sînt edificatoare. De interes deosebit sînt intimatele, rapoartele, situaţiile şi corespondenţa referitoare la circulaţia cărţii româneşti în Transilvania, tipărirea şi

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

dotarea şcolilor şi bisericilor româneşti cu manuale şi cărţi tipărite la Blaj, la Vîlcea, în Moldova şi Ţara Românească. În această activitate s-au remarcat Petru Maior, Simion Maghiar şi Samuil Vulcan.

Un loc important în acest fond arhivistic îl ocupă eforturile generoase făcute de intelectualii români pentru înfiinţarea şi funcţionarea de şcoli româneşti în Bihor, educarea elevilor, formarea de preoţi şi învăţători, trimiterea de elevi merituoşi la studii în străinătate. Astfel există ordine, dispoziţiuni, rapoarte şi corespondenţă referitoare la şcolile confesionale săteşti ; intimate, rapoarte şi situaţii referitoare la Seminarul greco-catolic din Oradea, starea disciplinară şi progresul la învăţătură al tinerilor din seminar şi al celor care frecventau diferite şcoli şi gimnazii din Oradea, fundaţiile şi donaţiile pentru întreţinerea elevilor, trimiterea unor absolvenţi la studii în străinătate ş.a. ; corespondenţă şi situaţii referitoare la frecventarea seminariilor din Viena, Buda, Tîrnavia, Pesta şi Oradea de către tineri din Bihor şi Transilvania ; corespondenţă, memorii şi situaţii referitoare la frecventarea seminarului „Sf. Barabara" din Viena de către studenţii români ; intimate, diplome imperiale ,hotărîri, rapoarte, situaţii şi corespondenţă referitoare la funcţionarea gimnaziului din Beiuş, relaţii despre profesori şi elevi, programele şcolare, limba de predare, conferinţe profesorale, activitatea societăţii de lectură, administrarea fundaţiilor etc. ; intimate, rapoarte, hotărîri, situaţii şi corespondenţă referitoare la şcoala civilă de fete din Beiuş, Preparandia din Oradea, Preparandia din Arad, activitatea desfăşurată de Simion Maghiar, Ioan Corneli şi Samuil Vulcan, George Barţiu, Timotei Cipariu, Simion Bărnuţiu, Diaconovici Loga ş.a.

În păstrarea filialei noastre se află, de asemenea, un fragment din fondul arhivistic al *Episcopiei ortodoxe române din Oradea*, care conţine documente create între anii 1780—1950, scrise în limbile latină, română, germană şi maghiară. Din multitudinea informaţiilor oferite de documentele create de episcopie amintim pe cele referitoare la : situaţia şcolii confesionale româneşti din Bihor, construirea şi repararea de şcoli, numirea şi salarizarea învăţătorilor, fundaţiile şcolare şi bursierii acestor fundaţii, situaţia şi frec-

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

venţa elevilor, manuale şcolare, programe de învăţămînt, conferinţe învăţătoreşti , evidenţa tinerilor care studiau la diferite academii, gimnazii şi şcoli, construirea şi repararea de biserici, situaţia preoţilor români din imperiul habsburgic, conscrieri ale locuitorilor din comitatul Bihor, participarea bihorenilor la războaiele napoleoniene (1806—1812), referiri la revoluţia din 1848—1849 şi războiul de independenţă din 1877—1878 etc.

VI. COLECŢIILE DE DOCUMENTE

Păstrate în depozitele filialei sînt următoarele : Colecţia de pergamente (1291—1913), Colecţia de fonduri familiale (1295—1941), Colecţia de documente (1344—1941), Colecţia de sigilii (sec. XVII—XX), Colecţia de planuri, schiţe şi hărţi (1754—1968) şi altele, care completează informaţiile politice, sociale, economice şi culturale oferite de documentele din celelalte fonduri arhivistice prezentate.

Colecţia de pergamente (*1291—1913*) s-a constituit în decursul anilor din documente donate sau achiziţionate de la instituţii şi persoane fizice care n-au putut fi încadrate în alte fonduri arhivistice. Cel mai vechi pergament este din anul 1291, emis de Capitlul din Arad, care adevereşte donaţia posesiunii Cubli, localitate lîngă Nădab şi Socodor (azi dispărută), făcută de Roland, voievodatul Transilvaniei, lui Grigore şi fraţilor săi. Celelalte pergamente, emise din cancelariile principilor Transilvaniei, regilor Ungariei, împăraţilor Austriei, precum şi de diferite capitluri şi conventuri se referă la : donaţii, hotărnicii, zălogiri, puneri în stăpînire şi împărţiri de moşii, posesiuni şi terenuri ; înobilări ; întărirea unor drepturi şi confirmări de privilegii acordate anterior unor persoane, locuitori, localităţi şi bresle ; confirmarea privilegiilor oraşului Beiuş (1699) ; confirmarea vechiului sigiliu al oraşului Oradea (1728) etc.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Colecția de fonduri familiale (1295—1941) cuprinde documente referitoare la următoarele familii : Ugray-Bölönyi (1295—1894) Barany (1519—1861), Frater (1416—1941) și Leel-Ossy (1724—1852). Ele conțin acte de donație, confirmări de danii, scrisori de întărire și de mărturie, procese, acte justificative și acte probatorii privitoare la dreptul de proprietate asupra unor bunuri mobile și imobile ; acte privind vînzarea-cumpărarea bunurilor imobiliare, schimbul de proprietăți, succesiuni, dreptul de moștenire, testamente și revendicări orfanale ; acte privind domeniile nobiliare : administrarea lor, achitarea drepturilor slujitorilor și a obligațiilor față de fisc, monopoluri feudale, cultivarea pămîntului și producțiile obținute, venituri și cheltuieli ; acte privind procesele pentru stabilirea hotarelor între domenii și posesiuni, cercetări și hotărîri ale organelor judecătorești, acte probatorii, scrisori de garanție și de împăciuire ; acte privind situația iobagilor, obligațiile lor, fuga de pe moșii, abuzuri ale stăpînilor, reglementări urbariale, căderea în iobăgie etc. ; acte privind împrumuturi bănești și în natură, procese pentru neachitarea împrumuturilor ; acte cu caracter personal ; acte privind acordarea de privilegii, înnobilări și cercetări pentru stabilirea nobilității. Alte documente reflectă situația politică a Transilvaniei la 1676, principalele probleme economice și politice europene și asiatice, tratatul încheiat între Confederația de la Bar și Turcia (1676—1769), pagubele provocate de inundația Dunării în 1771 ; operațiunile militare ale trupelor rusești și austriece în Moldova în 1774 etc.

Colecția de documente (1344—1941) a fost constituită din actele provenite din donații și achiziții de la instituții și persoane fizice, care n-au putut fi integrate în celelalte fonduri păstrate la filiala noastră. Documentele conțin date intersante referitoare la : acordarea de privilegii, puneri în stăpînire asupra unor bunuri, confirmări de danii, litigii teritoriale, administrarea domeniilor nobiliare, situația iobagilor, vînzări-cumpărări de bunuri nobiliare și imobiliare, exploatarea sării în Bihor și Maramureș, forme ale luptei de clasă, probleme școlare, comerciale, evenimente politice interne și externe, revoluția din 1848—1849 și altele.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Colecția de sigilii (*secolele XVII—XX*) este formată dintr-un număr de 888 matrice sigilare, aparținătoare unor localități și instituții din județul Bihor. Alături de documentele scrise, sigiliile reprezintă o altă categorie de izvoare istorice. Prin natura informațiilor transmise, aceste izvoare oglindesc, totodată, preocupările de bază ale locuitorilor și evidențiază în modul în care tradițiile sigilografice și heraldice transmit informații asupra naturii proceselor sociale, asupra originii și activității unor comunități etnice și a aspirațiilor lor. Prin spațiul redus pe care se manifestă, sigiliile sînt izvoare cu o bogată încărcătură de idei, însumează cele mai nobile gînduri și sentimente ale persoanelor sau instituțiilor care le-au posedat, sînt așadar mărturii istorice de un înalt nivel de sinteză. Studierea cîmpurilor din spațiul sigiliilor din colecția noastră, precum și a celor aplicate pe documente, va permite cercetătorului să afle ocupațiile locuitorilor din satele bihorene : practicarea agriculturii (spice sau snopi de grîu, căpițe de fîn, unelte agricole sau animale de tracțiune) ; pomicultura (diverși pomi fructiferi) ; viticultura (butuci de vie și ciorchini de struguri) ; creșterea animalelor (bovine, cabaline, ovine) ; practicarea meșteșugurilor : mineritul (ciocane, blocuri de minereu, brațul cu ciocanul în acțiune de lovire), cărbunăritul(cuptoare), prelucrarea fierului (unelte și instalații), olăritul (vase), exploatarea pădurilor și prelucrarea lemnului (copaci, tăietori de lemne, unelte de lemn, roți etc.), arderea varului (cuptoare și blocuri de minereu), morăritul (roți de moară), sumănăritul și cojocăritul (unelte), vînătoarea (animale sălbatice și vînători), culegerea plantelor medicinale (plante), culesul de natură (fructe) ș.a.

Colecția de planuri schițe și hărți (*1754—1968*) s-a constituit în cursul celor 30 de ani de activitate a filialei noastre și este formată din *planuri și schițe* referitoare la : domenii, posesiuni, terenuri, păduri, pășuni, sate, tîrguri și orașe, hotare, cadastru, reglementări urbariale, cursurile unor rîuri, pîraie și canale, indiguiri, drumuri publice și poduri, conducte și canalizări, căi ferate, construcții (școli, biserici, palate, spitale, băi, mori și fabrici) etc. ; *hărți* ale unor țări, provincii, comitate, domenii, căi de comunicație,

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

poștă și telegraf, hărți etnografice, politico-administrative și economice. Deosebit de importante sînt hărțile care, deși au fost întocmite de autoritățile austriece și maghiare (sec.XVIII—XX), ilustrează preponderența populației românești în Transilvania, toponimia și onomastica românească, chiar cînd sînt scrise cu ortografie maghiară și germană.

Cercetarea acestei colecții oferă informații de actualitate. Menționăm în primul rînd, planurile și schițele unor clădiri existente în orașul Oradea și care sînt expuse unor lucrări de restaurare, așa cum au fost folosite cele referitoare la Pasajul „Vulturul Negru". Apoi, în acțiunea de prevenire a inundațiilor pot fi folosite planurile de regularizare a cursurilor Crișurilor și a altor cursuri de apă.

*

Prezentarea succintă a principalelor fonduri și colecții arhivistice păstrate de Filiala județului Bihor a Arhivelor Statului, a scos în evidență existența unui bogat tezaur documentar referitor la istoria patriei noastre și în special a Țării Crișurilor începînd cu secolul al XIII-lea și pînă în zilele noastre. El cuprinde o arie largă de probleme politice, economice, sociale, culturale și demografice din epocile medievală, modernă și contemporană.

Ampla și permanenta luptă pentru libertate națională și socială a românilor din Bihor, temeinic documentată în arhivele noastre, străbate ca un fir roșu întreaga perioadă istorică din evul mediu și pînă în deceniul patru al secolului XX. Împotriva nedreptăților sociale alături de români s-au ridicat și naționalitățile conlocuitoare din Bihor, înscriind pagini de luptă și eroism. Împreună au contribuit la făurirea civilizației de pe acest străvechi teritoriu românesc și împreună astăzi, sub conducerea Partidului Comunist Român, făuresc destinele României socialiste de azi și a celei comuniste de mîine.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

RÉSUMÉ

Bihor est une région à l'ouest de la Roumanie, un fragment de terre roumaine, un morceau de l'âme noble pure et honnéte du peuple roumain. Doué par la nature avec beaucoup de richesses du sousol, sul lesquelles se sont déposées des tapis multicolores de richesses et de beautés grâce au travail de l'homme, il a été convvité des temps anciens par de nombreux tribus qui anéantissaient tout dans leur course vers le profit sans efforts. Tous leurs essais ont été déjoués. Le peuple de ce pays, comme l'arbre pendant la tempête, s'est courbé, mais il ne s'est jamais déraciné. De ces fûts profondement enfoncés dans la terre, des os et du sang des ancêtres ont paru des millions de brouts qui ont édifie une civilisation florissante et édifient aujourd'hui les destins de la Roumanie Socieliste.

De l'histoire ancienne des habitants de cette région et jusqu'au dixième siècle, quand ont pris fin les migrations, parlent de nombreuses et inestimables découvertes archéologiques, la langue et les traditions des Roumains. De l'histoire des habitants du second millénaire de notre ère parlent les documents.

Cet ouvrage se propose de présenter aux personnes interessées les sources documentaires des habitants des régions de Bihor, en commençant avec les premières attestations des lieux et des localités, dès les premières attestations des voïvodes et princes Roumains — parce que les habitants de cette terre sont Roumains — et jusqu'aux réalisations de nos jours. Le chercheur sage et de bonne foi trouvera dans ces documents la lutte millenaire contre l'opression sociale et nationale, sa permanente et patiente inclinaison vers la bienveillance et la collaboraiton avec les autres nationalités fixées dans ces régions.

De l'histoire ancien des habitants de cette région et jusqu'au dixième siècle, quand ont pris fin les migrations, parlens de nombreuses et intestimables découvertes archéologiques, la langue et les traditions des Roumains. De l'histoire des habitants du second millénaire de notre ère parlent les documents.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Cet auvrage se propose de présenter aux personnes interessées les sources documentaires des habitants des régions de Bihor, en commençant avec les première attestations des lieux et des localités, des les premières attestations des voivodes et princes Roumains — parce que les habitants de cette terre sont Roumains — et jusqu'aux réalisations des nos jours. Le chercheur sage et de bone foi trouvera dans ces documents la lutte millenaire contre l'opresion oscial eet nationale, sa permanente et patiente inclinéson vers la bienveillance et la colaboration avec les autres nationalités fixées ces régions.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Tiparul executat la I. P. „13 Decembrie 1918“ sub cd. nr. 2/38.

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro

Lei 7

https://biblioteca-digitala.ro / http://arhivelenationale.ro